

ΓΙΑΝΝΗ ΒΑΡΔΑΚΟΥΛΑ
ΘΩΜΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΛΑΤΣΗ

ΤΟ ΕΠΑΧΤΙΤΙΚΟ ΠΑΖΑΡΙ

ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ 2000

ISBN 960-7043-49-9

ΓΙΑΝΝΗ ΒΑΡΔΑΚΟΥΛΑ
ΘΩΜΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΛΑΤΣΗ

ΤΟ ΕΠΑΧΤΙΤΙΚΟ ΠΑΖΑΡΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

ΝΑΥΠΑΚΤΟΣ 2000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Από την κλειστή αγορά στην Εμποροπανήγυρη	14
Κλειστή Αγορά	14
Εξέλιξη προ της Εμποροπανήγυρη	16
Το ιστορικό του Επαχτίτικου Παζαριού	20
Διοργάνωση της Εμποροπανήγυρης	26
Οι προετοιμασίες για το πανηγύρι	44
Η ζωοπανήγυρης	49
Μνήμες και εικόνες από την εμποροπανήγυρη της	
Ναυπάκτου	54
Η θρησκευτική άποψη	54
Η οικονομική άποψη	54
Η ψυχαγωγική άποψη	72
Το παζάρι του Άη-Δημήτρη στην ποίηση	78
Επιλεγόμενα	85
Βιβλιογραφία	91

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Διανύουμε μια περίοδο, κατά την οποία σημειώνονται ραγδαίες εξελίξεις και μετασχηματισμοί σε παγκόσμια σχεδόν κλίμακα.

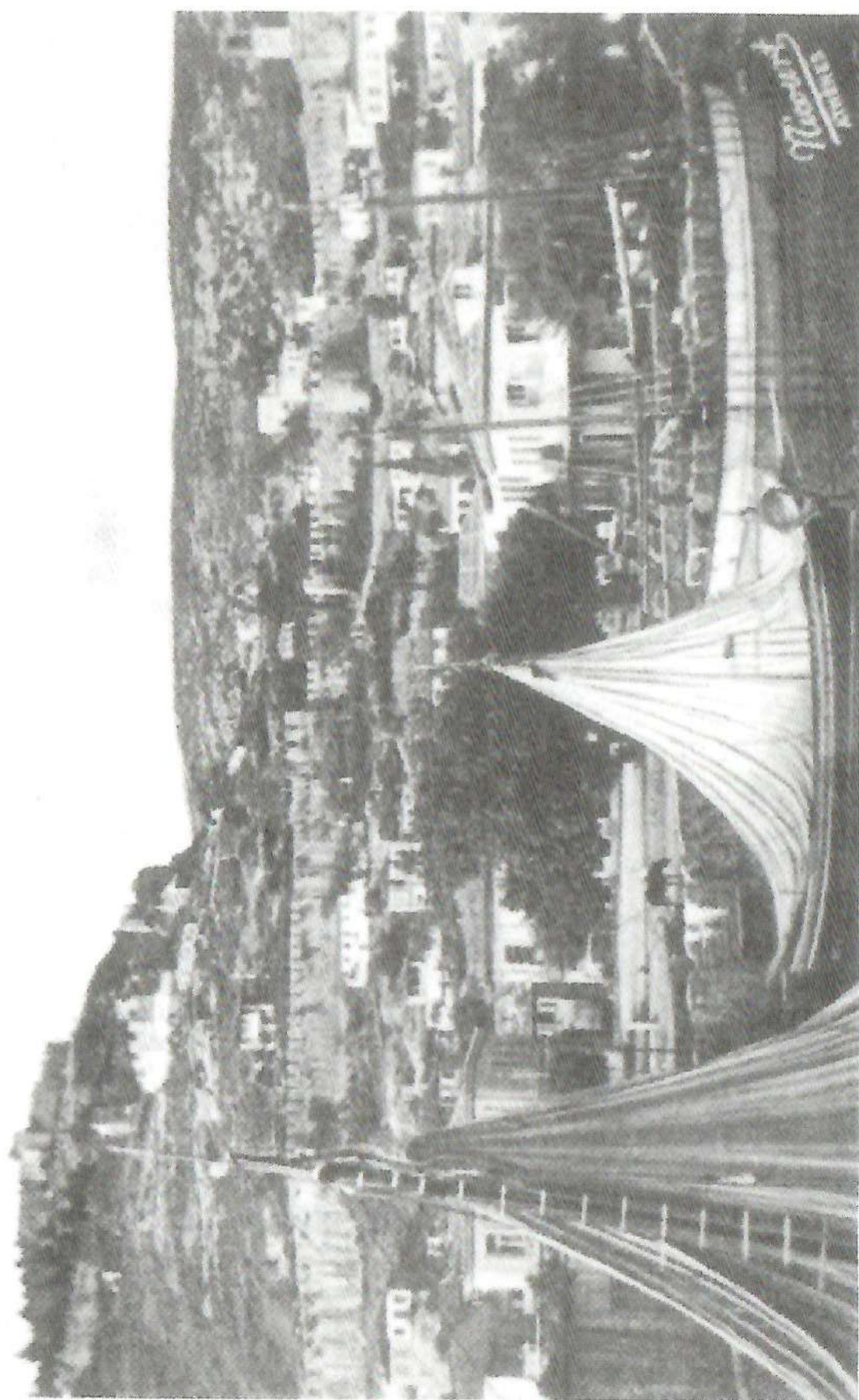
Είμαστε μάρτυρες συνεχών μεταβολών στον οικονομικό, κοινωνικό και γενικότερα πολιτιστικό βίο, με τις οποίες σα να γεννιέται ένας νέος κόσμος, που προωθεί αργά, αλλά σταθερά καινούργιες αντιλήψεις και συλλογικές αξίες.

Η πραγματοποιούμενη με σταθερά βήματα μεταλλαγή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, κάνει να υποχωρούν παραδοσιακές μορφές εθίμων και κοινωνικών γενικότερα δραστηριοτήτων και σχέσεων.

Σ' αυτό το σημειούμενο *crescendo* των μεταλλαγών, τα έργα των παλαιότερων γενεών διατηρούν την πολιτιστική τους αξία, άλλοτε φάρος για την καινούργια πορεία κι άλλοτε παράδοση ιερή, ως επιτεύματα του λαϊκού μας πολιτισμού.

Με τις σκέψεις αυτές, αλλά και την προσδοκία, ότι η λαογραφική μελέτη των ηθών και θεσμών, όπως έτσι άρχισε το Επαχτίτικο Παζάρι, μπορεί να εμπνεύσει την Τοπική μας Αυτοδιοίκηση, για συνθετότερες εκδηλώσεις και εκφράσεις στα πλαίσια του Παζαριού, αλλά και να υποκινήσει τους νέους ανθρώπους και ιδιαίτερα τους μαθητές, για την ολοκλήρωση της συγκέντρωσης και καταγραφής του σχετικού υλικού, προχωρήσαμε στην ανά χείρες έκδοση.

Ναύπακτος 2000

ΠΡΟΛΟΓΙΖΟΝΤΑΣ

Στην επαχτίτικη ντοπιολαλιά έχουν επιβιώσει ορισμένες τουρκικές λέξεις, κατάλοιπα της μακρόχρονης οθωμανικής κατοχής. Φυσικά, οι λέξεις αυτές έχουν προσαρμοστεί στην ελληνική γλώσσα. Μία από τις λέξεις αυτές είναι «Το Παζάρι», που, προερχόμενο από την τουρκική λέξη *Pazar*, υποδηλώνει το δημόσιο χώρο, στον οποίο συναθροίζονται οι άνθρωποι και προβαίνουν σε αγοραπωλησίες αγαθών, δηλαδή η Εμποροπανήγυρη.

Η επιβίωση της λέξης «Παζάρι» δεν υποδηλώνει όμως τουρκική προέλευση του οικονομικού θεσμού της Εμποροπανήγυρης.

Η Εμποροπανήγυρη είναι θεσμός, που ακολούθησε εξελικτική πορεία στη διαδρομή του χρόνου. Κατά την αρχαιότητα, είναι γνωστή ως Πανήγυρη, θεσμός εκδηλώσεων του πολιτιστικού βίου των Ελλήνων με αναφορές ενίοτε και στον οικονομικό βίο και με επίκεντρο πάντα κάποια θεότητα. Τα Παναθήναια π.χ. προς τιμή της θεάς Αθηνάς με θρησκευτικές πομπές, αθλητικές και θεατρικές εκδηλώσεις και μάλιστα με τη συμμετοχή όχι μόνο του αθηναϊκού λαού, αλλά και επίσημων προσκεκλημένων· τα Κάρνεια, στη Λακεδαίμονα, αφιερωμένα στον Κάρναιο Απόλλωνα, αλλά και για την προστασία των ποιμνίων και της σοδειάς ή τα Υακίνθεια, αφιερωμένα στον Απόλλωνα και τον Υάκινθο, θεό της βλάστησης και της γονιμότητας. Φημισμένες ήταν στην αρχαιότητα οι Πανηγύρεις κατά τις Αμφικτιονίες, την Άνοιξη στους Δελφούς και το Φθινόπωρο στις Θερμοπύλες, κατά τις οποίες γίνονταν αγοραπωλησίες των προϊόντων της εποχής, όπως και δούλων, που αποτελούσαν τότε την κύρια εργατική δύναμη υπό το κα-

θεστώσ της δουλוקτησίας. Οι Πανηγύρεις συνεχίστηκαν και κατά την Βυζαντινή περίοδο σε πόλεις της αυτοκρατορίας, όπως στην Κωνσταντινούπολη, την Τραπεζούντα, το Μυστρά και τη Θεσσαλονίκη, απαντώνται δε δέκα κατά τον 15ο - 18ο αιώνα, υπό την Ενετοκρατία και την Οθωμανική κατοχή. Ακόμη, υπό την ξενική αυτή κατοχή, ήταν ονομαστές οι Πανηγύρεις της Τρίπολης, της Κυπαρισσίας, της Γαστούνης και των Καλαβρύτων, όπως και αυτές της Λειβαδιάς και της Λαμίας.

Από διασωθέντα στοιχεία προκύπτει, ότι, μετά την αποκατάσταση του νεότερου ελληνικού κράτους, είχαν επιβιώσει και συσταθεί συνολικά 22 Πανηγύρεις το 1862 και 42 κατά το 1877, από τις οποίες 23 στην Πελοπόννησο και 19 στη Στερεά Ελλάδα, άλλες καθιερωμένες εθιμικά και άλλες συστημένες με διάφορα διατάγματα.

Ήταν βέβαια επόμενο, όσο προχωρούσε ο καταμερισμός των έργων και ο οικονομικός βίος γινόταν περισσότερο σύνθετος, να διεισδύει το εμπορικό στοιχείο στην Πανήγυρη, εκμεταλλευόμενο τη συνάθροιση του λαού και τις σε ορισμένες εποχές του χρόνου δυνατότητές του για εμπορική δραστηριότητα, όπως η πώληση της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής και η προμήθεια των αναγκαίων αγαθών. Έτσι η Πανήγυρη εξελίχτηκε σε Εμποροπανήγυρη, πάντα όμως συνδεδεμένη στη χώρα μας με το θρησκευτικό στοιχείο.

Στη Ναύπακτο η καθιέρωση της ετήσιας Εμποροπανήγυρης συνδέθηκε με την εορτή του πολιούχου της πόλης Αγίου Δημητρίου και καθιερώθηκε από την αρχή ως «Επαχτίτικο Παζάρι». Η επιλογή του χρόνου δεν ήταν άσχετη από τη θρησκευτική πίστη, την ανάγκη φυχαγωγίας και την διαδικασία του οικονομικού βίου, βέβαια.

***Ναύπακτος: Ο κεντρικός δρόμος, τα παλαιότερα χρόνια
(Αρχείο Συλλόγου Πολιτιστικές διαδρομές)***

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΕΙΣΤΗ ΑΓΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΗ

Η κλειστή Αγορά

Αν η ευχαριστία προς την υπέρτατη δύναμη, που επισκεπάζει τον άνθρωπο και η ανάγκη, για την εναλλαγή του συναισθηματικού του κόσμου και η χαρά και η ευφροσύνη είναι στενά συνδεδεμένες με την Πανήγυρη, οι υλικές ανάγκες υπήρξαν πολύ σημαντικός παράγοντας για την καθιέρωσή της.

Από την ιστορία του οικονομικού βίου είναι γνωστό, ότι κατά την περίοδο του αγροτικού χαρακτήρα της οικονομίας ο άνθρωπος ήταν δεμένος με τη γη του, μέσα σ' ένα γεωγραφικό χώρο, που ταυτίζεταν με τον ανθρώπινο ορίζοντα. Σ' αυτόν τον ορίζοντα οι άνθρωποι σφυρηλατούσαν τις οικονομικές τους σχέσεις, τις πνευματικές και ηθικές τους αξίες, τους κανόνες της συμπεριφοράς τους και περισσότερο τους ψυχικούς τους δεσμούς, την αλληλεγγύη τους, και έδιναν νόημα και υπόσταση στην ύπαρξή τους.

Με επίκεντρο κάποια μικρή πόλη διαμορφώνεταν και οργανώνεταν η γύρω αγροτική περιοχή, όπως συνέβαινε με την πόλη μας και την προς ανατολās και δυσμās αυτής αγροτική περιοχή και την προς τα βόρεια κτηνοτροφική. Η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην πόλη και την αγροτική περιοχή δεν ήταν και τόσο ευδιάκριτη. Το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων της πόλης εύρισκε την απασχόλησή του στα γύρω χωράφια και αρμέλεια. Αυτά ήταν η κύρια πηγή για τη διατροφή τους, συνισταμένη

ως επί το πλείστον από φυτικές τροφές για τον εργαζόμενο λαό. Έτσι ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο υπήρχε μια στενή σχέση αλληλεξάρτησης. Η απασχόληση των τεχνικών και των επαγγελματιών στην πόλη ικανοποιούσε ανάγκες της υπαίθρου, ενώ η γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή κάλυπτε τις ανάγκες της πόλης.

Γράφει σχετικά ο Braudel, ότι από τον καταμερισμό της εργασίας προήλθε η πόλη και από την επέμβασή της άρχισε η προώθηση του καταμερισμού αυτού. Γιατί η πόλη είναι δημιούργημα της αγοράς, όπως και οι αγορές, τοπικές ή εθνικές, είναι δημιούργημα της πόλης.

Έτσι και η πόλη μας είχε την ύπαιθρο χώρα της και την κτηνοτροφική της περιοχή, απ' τις οποίες αντλούσε τα αγαθά της, ενώ αντίστοιχα διοχέτευε σ' αυτές τα δικά της αγαθά, τη χρήση των υπηρεσιών των καταστημάτων και επαγγελμάτων της, του χρηματικού της κεφαλαίου για το δανεισμό, ακόμη και των κέντρων της διασκέδασης. Αυτός ο καταμερισμός δεν ήταν φυσικά απόλυτα καθορισμένος, αφού κάτοικοι της πόλης εργάζονταν στην ύπαιθρο. Πάντα όμως οι κατ' επάγγελμα έμποροι, η πολιτική, θρησκευτική και οικονομική διοίκηση και οι βιοτεχνικές δραστηριότητες έχουν αφετηρία την πόλη. Η ύπαιθρος όμως παραμένει το στήριγμα της πόλης. Σ' αυτή την «κλειστή αγορά» αναπτύσσονταν η οικονομική δραστηριότητα των ανθρώπων και οι άλλες ανθρώπινες σχέσεις τους.

Η εξέλιξη προς την Εμποροπανήγυρη

Με την πάροδο του χρόνου, η επέκταση των δυνατοτήτων της επικοινωνίας, η τεχνολογική πρόοδος και η από αυτές προοδεύουσα οικονομική ανάπτυξη διπύρυναν τις δυνατότητες της αγοράς και των ευκαιριών προμήθειας των αγαθών με την ευχερέστερη διακίνησή τους. Έτσι, ενώ ο γεωγραφικός χώρος της αγοράς παραμένει κατά το πλείστον ο ίδιος, διεισδύει σ' αυτή η εμπορευματική επέμβαση μιας ευρύτερης παραγωγικής και οικονομικής δραστηριότητας και διευρύνει τις διαστάσεις της μέχρι τώρα κλειστής αγοράς.

Φυσικά, η διείσδυση αυτή προωθείται με την επέκταση του εκχρηματισμού της οικονομίας, η οποία συναρτάται με την περίοδο, κατά την οποία ο αγροτικός και κτηνοτροφικός πληθυσμός έχει την οικονομική δυνατότητα, χάρη στη διάθεση της ιδικής του παραγωγής. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να προβεί στην προμήθεια των αναγκαίων αγαθών, τα οποία προσφέρει η μέχρι τώρα επιχώρια αγορά και η από τη διεύρυνση ευρύτερη, καθώς είναι στη φύση ίσως του ανθρώπου η συνεχής τάση για τη βελτίωση των υλικών όρων του βίου, που πρέπει να σημειωθεί, ότι η τάση αυτή συντηρείται και επιτείνεται και από την ανάγκη της εμπορευματικής παραγωγής.

Κάπως έτσι στήθηκε σιγά - σιγά το σκηνικό της Εμποροπανήγυρης και στην πόλη μας, δεδομένου μάλιστα, όπως είναι γενικά γνωστό, ότι η Ναύπακτος κατείχε και κατέχει κομβική θέση στην ευρύτερη περιοχή της δυτικής Ελλάδας, με τη διασταύρωση συγκοινωνιακών αρτηριών και το λιμάνι της παλαιότερα.

Η επιλογή του χρόνου τέλεσής της, η 26η Οκτωβρίου δεν είναι τυχαία.

Πρώτον, αφετηρία της είναι η εορτή του πολιούχου της πόλης μας, Αγίου Δημητρίου. Όλοι οι άνθρωποι, ιδιαίτερα οι άνθρωποι του μόχθου στην ύπαιθρο και την πόλη, ανταποκρίνονται στο θρησκευτικό τους συναίσθημα, αποδίδοντας τις ευχαριστίες τους για την παραγωγή, που έχουν αποκομίσει, και εκφράζοντας τις παρακλήσεις τους για την απόδοση των νέων σπορών, που ακολουθούν, ύστερα από λίγες ημέρες. Δεύτερον, είναι η εποχή διάθεσης των προϊόντων τους και προμήθειας των αναγκαίων για το χειμώνα, που ακολουθεί. Και τρίτον, η σύμπτωση της Εμποροπανήγυρης με κάποιες εποχιακές οικονομικές δυνατότητες των κατοίκων της περιοχής, επόμενο ήταν να παρακολουθείται από την ικανοποίηση της έμφυτης ανάγκης του ανθρώπου για ψυχαγωγία.

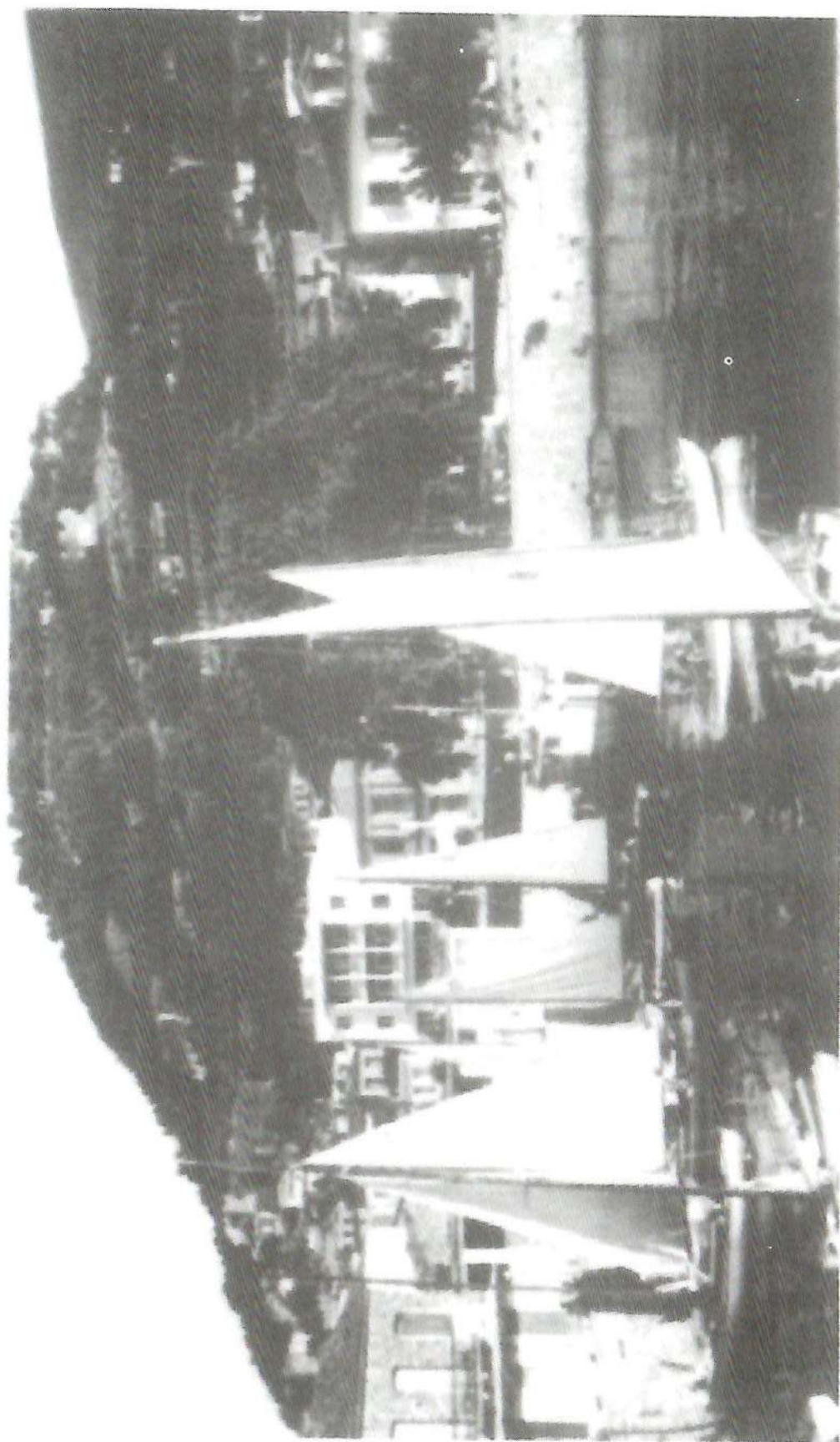
Στην Εμποροπανήγυρη αποτυπώνονται λοιπόν οι λειτουργικές ανάγκες της πόλης μας σε θρησκευτικό συναίσθημα, σε οικονομική δραστηριότητα και σε ψυχαγωγία, κατά τη διάρκεια δε αυτής γίνονται ορατές ποικίλες όσες εκδηλώσεις του ψυχικού, πνευματικού και κοινωνικού βίου των κατοίκων, με τις οποίες ζωντανεύουν και επιβιώνουν στοιχεία του λαϊκού μας πολιτισμού, που συντηρούν την ταυτότητά της, όσο και αν η πολιτιστική ανάπτυξη κατατείνει να σκεπάσει με το μανδύα της λήθης ό,τι αγνότερο και αντιπροσωπευτικότερο έχει να μας παρουσιάσει ο αυθορμητισμός και η πνευματικότητα της ψυχής του λαού μας.

Με τα δεδομένα αυτά, η Εμποροπανήγυρη, όπως αυτή της πόλης μας, δεν είναι μόνο ένας περιορισμένος γεωγραφικός χώρος, στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται

αγαθά, αλλά μια ευρύτερη περιοχή, εντός της οποίας λαμβάνουν χώρα ποικίλες εκδηλώσεις του θρησκευτικού, οικονομικού και πολιτιστικού βίου, μια ευρύτερη περιοχή, που συμμετέχει ενεργά στις εκδηλώσεις της, κατά τη διάρκειά της. Το θρησκευτικό στοιχείο είναι η αφετηρία της και το οικονομικό η ευκαιρία και η δυνατότητα των εξωτερικεύσεων του όλου πολιτιστικού βίου της περιοχής μας.

*Ναυπάκτιοι Βιοτέχνες και έμποροι κατά το Μεσοπόλεμο
(Αρχείο Συλλόγου Πολιτιστικές διαδρομές)*

(Αρχαίο Βασ. Κουρπούνη)

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΕΠΑΧΤΙΤΙΚΟΥ ΠΑΖΑΡΙΟΥ

Μετά την απελευθέρωση της πόλης μας από τον Οθωμανικό ζυγό, στις 18 Απριλίου 1829, εγκαταστάθηκαν σ' αυτή οικογένειες Σουλιωτών, μεταξύ των οποίων και η οικογένεια του Νικολού Τζαβέλλα, ο οποίος με τον νεότερο αδελφό του Κίτσο διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την απελευθέρωσή της. Η Ναύπακτος προσφέρεταν για την εγκατάστασή τους και διότι οι Σουλιώτες μετείχαν στους αγώνες κατά την τελική πολιορκία της και διότι η εποίκηση ήταν δυνατή με τα υπάρχοντα εθνικά κτήματα, τα οποία πρώτα ανήκαν σε οθωμανούς αξιωματούχους, όπως γράφει ο Διον. Μιτάκης. Για την εποίκηση αυτή των Σουλιωτών στην πόλη μας ακολούθησαν μακρές συζητήσεις και αποφάσεις, λόγος ίσως για τον οποίο, πιεζόμενοι και από την ανάγκη, προχώρησαν μόνοι τους στην αυτοδίκαιη κατάληψη εθνικών κτημάτων, για την αποκατάστασή τους, με αποτέλεσμα διενέξεις με τους ντόπιους κατοίκους και παρατεταμένη απειλή εμφύλιας σύγκρουσης.

Έτσι, ο Νικολός Τζαβέλλας, αργότερα δήμαρχος του Δήμου Ναυπακτίδος, βρέθηκε, να έχει στην κατοχή του, μεταξύ των άλλων, και ένα αγρό, στη θέση Κεφαλόβρυσο, έκτασης μέχρι εννέα στρεμμάτων, με όρια: βόρεια και δυτικά με δημόσιο δρόμο, νότια με τη βορεινή παρυφή του οικισμού Μεχμετάκι (σήμερα Αφροδίτη) και ανατολικά με το αμπέλι του Κ. Μάλλιου, πρώην ιδιοκτησία του Ι. Δ. Τρικαίου, όπως αναφέρεται στην με αριθμό 435/31-3-

1894 αναφορά του δημάρχου Δήμου Ι. Φαρμάκη προς το Υπουργείο των Οικονομικών.

Σ' αυτό το χώρο εγκαταστάθηκε για πρώτη φορά η Εμποροπανήγυρη τον Οκτώβριο του 1867, όπως το πληροφορούμεθα από την αναφορά του ιδίου δημάρχου προς το αυτό Υπουργείο, με αριθμό 103/19-1-1884. Αυτό το επαναλαμβάνει και ο εξετασθείς ως μάρτυρας, μεταξύ 25/4 και 6/5/1895, στη διένεξη μεταξύ δημοσίου και κληρονόμων του Ν. Τζαβέλλα, ναυπάκτιος έμπορος Κωνσταντίνος Ζαρείφης, ενώ ο στην ίδια υπόθεση εξετασθείς ως μάρτυρας Ιωάννης Πλαστήρας, συνταξιούχος διευθυντής τηλεγράφων, αναφέρει ως χρόνο έναρξης τον Οκτώβριο του 1866.

Μετά το θάνατο του Νικολού Τζαβέλλα στις 10 Μαΐου 1872, ο αγρός περιήλθε στους κληρονόμους του και τελικά στον εγγονό του στρατηγό Λάμπρο Δημ. Τζαβέλλα, οπότε άρχισε μακροχρόνιος δικαστικός αγώνας μεταξύ αυτού και του ελληνικού δημοσίου για την κυριότητα του αγρού, στον οποίο προστέθηκε αργότερα και ο Δήμος Ναυπάκτου. Το ιστορικό του δικαστικού αυτού αγώνα εκθέτουν λεπτομερειακά οι συμπολίτες μας Ι. Βαρδακούλας και Ν. Πανταζής στην εργασία τους με τίτλο «Αναφορά στην Ιστορία της Ναυπάκτου», σελ. 8-21.

Το 1920 ο έφορος Ναυπακτίας κοινοποιεί στους κληρονόμους Νικολού Τζαβέλλα την υπ' αριθμ. 95440 διαταγή του Υπουργείου Γεωργίας, στο οποίο είχε περιέλθει η αρμοδιότητα των εθνικών κτημάτων, με την οποία παραιτείται του δικαστικού αγώνα υπέρ των Τζαβελλαίων, υπέρ των οποίων έληξε μεταγενέστερα και ο μεταξύ αυτών και του Δήμου δικαστικός αγώνας με τις ομόλογες υπ' αριθμ. αποφάσεις 91/1938 Πρωτ. Μεσολογγίου,

372/1938 του Εφ. Πατρών και 206/1940 του Α. Πάγου.

Στις 28/11/1951 ο στρατηγός Λάμπρος Τζαβέλλας, που είχε χάσει στο Αλβανικό μέτωπο το μονάκριβο γιο του ίλαρχο Κώστα Τζαβέλλα, edώρρησε περιουσιακά του στοιχεία, μεταξύ των οποίων και τον προαναφερόμενο αγρό, στο Δήμο Ναυπάκτου, ο οποίος με την υπ' αριθμ. 238/21-11-1951 πράξη του Δημοτικού Συμβουλίου ανακήρυξε το στρατηγό «Μεγάλο Ευεργέτη».

Σ' αυτό το χώρο, τον Τζαβελλαίο, πραγματοποιούνταν μέχρι πρόσφατα η ετήσια Εμποροπανήγυρη, «το Επαχτίτικο Παζάρι».

Δεν υπάρχουν στοιχεία, που να ομολογούν, πώς συστήθηκε η Εμποροπανήγυρη. Στο αρχείο του Δήμου Ναυπάκτου υπάρχουν στοιχεία, από τα οποία προκύπτει ότι, με το κανονιστικό διάταγμα της 22 Σεπτεμβρίου 1888, που το συνυπογράφουν με πρόταση του Υπουργού Εσωτερικών Χ. Τρικούπη και οι Γ. Θεοτόκης, Δ. Βουλπιώτης, Σ. Δραγούμης και Π. Μανέτας (ΦΕΚ 248/1888) καταργήθηκε η Εμποροπανήγυρη και ακόμη ότι, μετά από αίτηση του Δημοτικού Συμβουλίου (Πράξη 12/1959), ανασυστήθηκε αυτή με το Διάταγμα της 13/9/1959 (ΦΕΚ 216/1959 τεύχος πρώτο). Κατά το ενδιάμεσο χρονικό διάστημα 1888 - 1959 και για μερικά χρόνια επιβεβαιώνεται η μη τέλεση της Εμποροπανήγυρης, κατά το πλείστον στις πολεμικές περιόδους, ιδιαίτερα δε κατά τα χρόνια της γερμανοϊταλικής κατοχής 1941 - 1945. Ειδικότερα, το Δημοτικό Συμβούλιο, κατά το υπ' αριθ. 60/20-10-1918 πρακτικό που, λαμβάνοντας υπόψη την με αριθμό 30020 επείγουσα διαταγή του Υπουργείου Εσωτερικών, ματαίωσε για λόγους υγείας την Εμποροπανήγυρη της χρονιάς εκείνης (από την επιδημία της γρίπης) δημοσιεύοντας τη

σχετική απόφασή της στις εφημερίδες Πατρών «Τηλέγραφος» και «Νεοόγος» και απαλλάσσοντας του φόρου τον ενοικιαστή Ν. Ιαννακόπουλο. Και ενώ, όπως η παράδοση το επιβεβαιώνει, η Εμποροπανήγυρη ήταν συνδεδεμένη με την εορτή του πολιούχου της πόλης Αγίου Δημητρίου, στις 21 Ιανουαρίου 1960 δημοσιεύθηκε το Διάταγμα 86, με το οποίο καθερώνεται η ίδια ημέρα, ως πρώτη ημέρα της Εμποροπανηγυρης και ως αργία για τις δημόσιες υπηρεσίες.

Πρέπει ακόμα να σημειωθεί, ότι από την έναρξή της, ως χώρος τέλεσής της, είχε καθιερωθεί ο κατά παραχώρηση του Νικολά Τζαβέλλα στον ανατολικό οικισμό της πόλης κείμενος και μετέπειτα πλατεία Τζαβελλαίων αγρός, ενώ από το 1996 μεταφέρθηκε ανατολικότερα και μάλιστα στις δύο όχθες του χειμάρρου Σκα, και από το 1999 στη διαμορφωμένη από προσχώσεις έκταση στο ανατολικό τμήμα του Γριμπόβου και πλησίον στις εκβολές του Σκα, που έχει κατάλληλα διαμορφωθεί με τη φροντίδα του Δήμου μας, γεγονός που πρέπει ιδιαίτερα να σημειωθεί. Γιατί τόσο οι κάτοικοι της Αφροδίτης όσο και οι έμποροι της πόλης είχαν ζητήσει, για τους γνωστούς λόγους (για λόγους καθαριότητας και υγιεινής οι πρώτοι καθώς και για τη στήριξη της οικονομικής τους δραστηριότητας οι δεύτεροι), τη μεταφορά της Εμποροπανηγυρης έξω από τα όρια της πόλης μας.

Σ' ένα διήγημά του «Τα κουδούνια» ο Επαχτίτης Γιάννης Βλαχογιάννης έχει διασώσει με το ζωντανό χρωστήρα της γραφίδας του μια απ' τις πρώτες εικόνες της ίδρυσής του, περιγραφή του «Βλαχοπανηγυριού» μας, όπως αποκαλούσε το Επαχτίτιο Παζάρι: «στην άκρη της χώρας, έρριζα στα πρώτα, εκί στη βαθουλή τη λάκκα με τα βρυ-

σόνερα και τα πλατάνια γίνεται το μεγάλο, το πολυσύχναστο βλαχοπανηγύρι (είναι η περιοχή του Κεφαλόβρυσου). Κι ο κόσμος τρέχει πρόθυμος απ' όλα τα μέρη, κι από τα γύρω τα γειτονικά, κι απάνου απ' τα ψηλά βουνά, κι αντίπερα απ' το ποτάμι, κι από την άλλη τη μεριά του κόρφου (του κόλπου), απ' τα μέρη του Μοριά ... Που έρχονται άλλοι θέλοντας να πουλήσουν, κι άλλοι ν' αγοράσουν του βλάχικου αργαλειού τ' αποδοσίδα και τ' άλλα τα καλά της στάνης και του χωριού, αντάμα κι όσα από τη χώρα ψώνια χρήσιμα στο χωριό και στον τσοπάνο. Εκεί, στ' αλώνι το βαθουλό (η περιοχή που σχηματίζεται ανάμεσα στο λόφο του Αη Γιώργη και την ανατολική πλαγιά της Βαρναράχης) απλώνουνε μέσα σε καλύβια από ψαθί πλεγμένα κι από παπύρι, είτε κι ολότελα στ' ανοιχτά, τις διάφορες πραμάτειες τους οι πουλητάδες. Κι αρχίζουν τότε με φωνές μεγάλες να καλούν τον κόσμο, που πάει κι έρχεται και βουίζει σαν το μελίσσι ... κι ένας ακοίμητος αχός γεμίζει τον αγέρα...».

*Παζάρια στη Ναύπακτο το 1935
(Συλλογή Μαντώς Κυρίτση - Λουκοπούλου)*

Η ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΗΣ

Την ευθύνη για την οργάνωση της Εμποροπανήγυρης έχει, από την ίδρυσή της, η Τοπική μας Αυτοδιοίκηση. Στην αρχή ο Δήμος Ναυπακτίδος, στον οποίο υπάγονταν, εκτός από την πόλη, και τα γύρω χωριά, Αγίου Γεωργίου, Βομβοκούς, Βρόστιανης, Δάφνης, Καλαβρούζας, Μαμουλάδας, Νεοκάστρου, Σκάλας, Φαμίλας και Αφροξυλιάς, αργότερα η Κοινότητα Ναυπάκτου, εκεί στα χρόνια του Μεσοπολέμου, και τώρα ο Δήμος Ναυπάκτου, στον οποίο έχουν ενσωματωθεί οι γύρω Κοινότητες κατά το καλούμενο «Σχέδιο του Καποδίστρια». Από διασωζόμενα πρακτικά συνεδρίασης του Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου των ετών 1912 και μεταγενέστερα, προκύπτουν τα ακόλουθα:

Με το άρθρο 57 του νόμου ΔΝΖ' και το άρθρο Ι του νόμου 2435 καθορίζονταν αναλυτικά τα αναφερόμενα στο δικαίωμα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για τη διοργάνωση της Εμποροπανήγυρης.

Με το Πρακτικό της 7ης Σεπτεμβρίου του 1920, οριοθετείται ο χώρος της Εμποροπανήγυρης μεταξύ: «της οικίας Αδελφών Σακέτου, Γ. Ρήγα, Ν. Πια, Ν. Κονιστή, Ι. Πατσαούρα και καλύβας Θωμούλα και της κοινοτικής οδού της διερχομένης δια της παρυφής του χωρίου Αφροδίτη και των εντός του χωρίου παρόδων, του αγρού Ν. Κονιστή, οικίας Ν. Αρβάλα και Ν. Ανδρίκου, του Ναού Άγιος Γεώργιος, οικίας και μάνδρας Αδελφών Ξύδη επί της οδού Ναυπάκτου - Μόρνου προς τα χωριά μέχρι της γεφύρας παρά τον αγρόν Ι. Δημολίτσα προς ανατολάς, και των οδών Ναυπά-

κτου- Αγρινίου και Ναυπάκτου - Μεσολογγίου μέχρι του προαστίου Βαρούσι, της γεφύρας Βαρειάς, προς δυσμάς μέχρι της παραλίας, των παραλλήλων και των παρόδων των ευρισκομένων μεταξύ του ανατολικού και δυτικού ορίου και προς βοράν εις ακτίνα 500 μέτρων από της παρυφής της πόλεως Ναυπάκτου και προς νότον μέχρι της θαλάσσης».

Ο λεπτομερής αυτός καθορισμός των εδαφικών ορίων της Εμποροπανήγυρης είχε τη σημασία του, διότι ο εξερχόμενος των ορίων αυτών αγοραστής, συναποκομίζοντας τα αγορασθέντα μεγάλα ζώα, έπρεπε να έχει το σχετικό πιστοποιητικό του Δημάρχου για τη γενομένη αγοραπωλησία και την απόδειξη καταβολής του δημοτικού φόρου, ελεγχόμενος γι' αυτό από τα αστυνομικά όργανα και τη λιμενική αρχή, τη βοήθεια των οποίων ζητούσαν οι φοροεισπράκτορες, όπως η ρύθμιση αυτή αναφέρεται στο ψήφισμα 310 του 1914. Για την καταβολή του φόρου είχαν ορισθεί οι τοποθεσίες: ποταμός Μόρνος, χωριά Τρύπου και Δάφνη, οι υπώρειες των χωριών Σκάλας και Βομβοκούς, και οι θέσεις «Λαπατιές», «Κοκκινόχωμα», χείμαρρος Βαρειά και η παραλία, απ' όπου η είσοδος των εμπορευομένων. Με την μετατροπή του Δήμου σε Κοινότητα οι θέσεις εισπραξης μετατέθηκαν στις εισόδους της πόλης. Η χρονική διάρκεια της εμποροπανήγυρης ποικίλει στη διαδρομή του χρόνου. Καθιερώθηκε τετραήμερη, επεκτάθηκε σε δεκαοκταήμερη (12-30 Οκτωβρίου), κατά το ψήφισμα 261 του 1912, περιορίστηκε σε δεκαπενθήμερη, με το ψήφισμα 310 του 1914, και τέλος επικράτησε το επταήμερο από το 1920. Μάλιστα προέκυψε πρόβλημα για την ημερομηνία έναρξης. Μετά την καθιέρωση του νέου ημερολογίου, το Κοινοτικό Συμβούλιο, κατά τη συνεδρίασή του της 19ης Σεπτεμβρίου 1924, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι

βροχές και ο επερχόμενος χειμώνας δεν ευνοούν την τέλεση της Εμποροπανήγυρης με το παλαιό ημερολόγιο, απεφάσισε με ψήφους 6 (Α.. Κοζώνης, Δ. Φαρμάκης, Ν. Μακαρίτης, Ι. Γιαννόπουλος, Κ. Γούρας και Ι. Βλαχογιάννης) έναντι 4 την καθιέρωση ως ημέρας έναρξης την 26η Οκτωβρίου, με το νέο ημερολόγιο.

Ο κανονισμός, στον οποίο έχει ήδη γίνει αναφορά, δεν προσδιόριζε μόνο το χώρο της Εμποροπανήγυρης, αλλά και τα δικαιώματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τον τρόπο είσπραξής τους. Η τελευταία, εκτιμώντας τις πιθανές καιρικές συνθήκες, αλλά και την οικονομική συγκυρία, όριζε με απόφασή της τον καταβλητέο φόρο ή και εκ των υστέρων εμείωνε το ποσόν αυτό υπέρ του αναλαμβάνοντος την είσπραξή του, εφ' όσον οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες δρούσαν ως ανασταλτικός παράγοντας.

Έτσι στο Ψήφισμα 253 του 1912 αναφέρονται τα ακόλουθα: Κατά την τέλεση της Εμποροπανήγυρης του 1912 «ένεκεν πρωτοφανούς θεομηνίας και της ανωμάλου πολεμικής καταστάσεως η τέλεσις της Εμποροπανηγύρεως εματαιώθη εντελώς και εξημιώθη περί τας χιλίας δραχμάς» ο ενοικιαστής του δημοτικού φόρου Ι. Ρούγκας, ο οποίος είχε μεταφέρει από την Πάτρα ξυλείαν 500 δρχ. για την ανέγερση των παραπηγμάτων, ενώ η βροχή διήρκεσε «συνεχώς και αδιαλείπτως» μέχρι τέλους Οκτωβρίου «καταστήσασα αδύνατον εντελώς πάσαν εγκατάστασιν του ενοικιαστού εν τω τόπω της πανηγύρεως, εξ ου ουδείς εκ των κατά τα παρελθόντα έτη πανηγυριστών προσήλθε, εκτός και μονομερώς ολίγων ζωεμπόρων, οίτινες σποραδικώς πγόρασαν...». Γι' αυτό ο Δήμαρχος Χρήστος Τρικαίος εισηγήθηκε και έγινε αποδεκτή η μείωση του φόρου από 1.160 σε 400 δρχ., ώστε να μην επι-

(Φωτ. Πάνου Τσούση)

βαρυνθεί ο ενοικιαστής με ολόκληρο το ποσό του φόρου, αλλά και να μη ζημιωθεί και ο Δήμος.

Στο Ψήφισμα 261 του ιδίου έτους ο δημοτικός φόρος είχε ορισθεί ως εξής: 2% επί της αξίας των εμπορευμάτων και 2% για τα ζώα, τον οποίο φόρο επλήρωναν οι καταναλωτές. Επίσης δημοτικός φόρος 2% επιβαλλόταν «επί των εμπορευμάτων και των εμπορών εκείνων, οίτινες, ερχόμενοι κατά τας ημέρας της πανηγύρεως από 15-30 Οκτωβρίου εκάστου έτους, καταδολιευόμενοι τον φόρον της εμποροπανηγύρεως ενοικιάζουν καταστήματα εντός της πόλεως Ναυπάκτου, εξαιρουμένων της φορολογίας ταύτης μόνο των μονίμων εμπορών κατοίκων Ναυπάκτου και των εκ του Δήμου Ναυπακτίδος καταγομένων τοιούτων». Εξ άλλου, «προσδιορίζει δε ανώτατον όριον ενοικιάσεως των παραπηγμάτων εκ μέρους του ενοικιαστού εις τους εμπορευομένους, ων αι διαστάσεις ωρίσθησαν δια της υπ' αριθ. 141 του έτους 1910 πράξεως του Δημοτικού Συμβουλίου ως εξής: της μεν πρώτης τάξεως εις δρχ. 40, τεσσαράκοντα, των της δευτέρας εις δρχ. 30, τριάκοντα, και των της τρίτης δρχ. 20, είκοσι, και ορίζει την ζώνη της πανηγύρεως, εντός της οποίας αι γινόμεναι συναλλαγαι, εντός του δεκαπενθημέρου, υπόκεινται εις την πληρωμήν φόρου εμποροπανηγύρεως... και αναθέτει εις τον Δήμαρχον, όπως δια της διακηρύξεώς του διευθετήσει την τοποθέτησιν των διαφόρων παραπηγμάτων, τον μεταξύ αυτών χώρον... και απαγορεύη την τοποθέτησιν των εμπορευμάτων εντός των πλατειών και οδών της πόλεως...».

Το 1920, με το Πρακτικό της 7ης Σεπτεμβρίου, όπως έχει προαναφερθεί, περιορίστηκε ο χώρος τέλεσης της Εμποροπανήγυρης μεταξύ «οικίας αδελφών Σακέτου, Γ.

Ρήγα, Ν. Πια, Ν. Κονιστή, Ι. Πατσαούρα, καλύβας Θωμούλα και της κοινοτικής οδού της διερχομένης δια της παρυφής του χωρίου Αφροδίτη και των εντός του χωρίου παρόδων, του αγρού Ν. Κονιστή, οικίας Ν. Αρβάλα και Ν. Ανδρίκου, του ναού Άγιος Γεώργιος, οικίας και μάνδρας αδελφών Εύδη επί της οδού Ναυπάκτου - Μόρνου προς τα χωρία μέχρι της γεφύρας παρά τον αγρόν Ι. Δημολίτσα προς ανατολάς και των οδών Ναυπάκτου - Αγγρινίου και Ναυπάκτου - Μεσολογγίου μέχρι του προαστίου Βαρούσι, της γεφύρας Βαρειάς προς δυσμάς και μέχρι της παραλίας...». Η μεταβολή των ορίων του χώρου τέλεσης της Εμποροπανήγυρης ήταν αποτέλεσμα της εδαφικής συρρίκνωσης του Δήμου, μετά τη διάλυση του Δήμου Ναυπακτίδος και τη θεσμοθέτηση της Κοινότητας Ναυπάκτου.

Εν' όψη της ημερομηνίας έναρξης της Εμποροπανήγυρης, η Δημοτική Αρχή όριζε με απόφασή της, το ελάχιστο του φόρου, που έπρεπε να καταβληθεί, με βάση το οποίο προκηρύσσεται πλειοδοτική δημοπρασία, προκειμένου να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή προσφορά. Κάθε προσφορά συνοδευόταν από εγγύηση φερέγγυου δημότη, για να είναι εξασφαλισμένη η είσπραξη του ποσού. Με ανακοίνωση, έξω από το δημαρχιακό κατάστημα και με τον «ντελάλη», ο οποίος ανάγγειλε «στεντορεία τη φωνή» ό,τι σχετικό, πορευόμενος τον κεντρικό δρόμο της πόλης, γινόταν γνωστή η ημερομηνία πραγματοποίησης της δημοπρασίας, το αποτέλεσμα της οποίας επικυρώνεται με απόφαση της Δημοτικής Αρχής, ενώ σε πολλές περιπτώσεις υποβάλλονταν ενστάσεις, ενίοτε με αποτέλεσμα την προκήρυξη νέας δημοπρασίας, με σκοπό την επίτευξη περισσότερο συμφέρουσας προσφοράς. Η παραχώρηση από την Τοπική Αυτοδιοίκηση του χώρου για

την εγκατάσταση των παραπηγμάτων γινόταν κατόπιν δημοπρασίας. Στην τοπική εφημερίδα «ΦΩΝΗ» της 20ης Οκτωβρίου 1935 είναι καταχωρημένη η ακόλουθη σχετική δημοσίευση:

Εμποροπανήγυρις Ναυπάκτου

Ο Πρόεδρος της Κοινότητας

Γνωστοποιεί, ότι κατά ληφθείσαν απόφασιν του Κοινοτικού Συμβουλίου προς πρόληψιν παραπόνων ο Κοινοτικός χώρος προς κατασκευήν παραπηγμάτων επί της πλατείας Κεφαλοβρύσου και του τμήματος του περιλαμβανομένου μεταξύ γεφύρας και Κοινοτικού παραπήγματος, θα παραχωρηθή δια προχείρου δημοπρασίας ενεργηθησομένης την 24ην και 25ην Οκτωβρίου ε.ε. εις τὸν τόπον της πανηγύρεως υπό επιτροπής Κοινοτικών Συμβούλων.

Ο Πρόεδρος

Δ. Πλαστήρας

Πρέπει να σημειωθεί, ότι η Κοινότητα ομιλεί περί κοινοτικού χώρου, ενώ αργότερα νομιμοποιήθηκε η Κοινότητα στο χώρο αυτό, με τη δωρεά του στρατηγού Λ. Τζαβέλλα. Άλλες φορές όμως ο Δήμος προέβαινε ο ίδιος στην είσπραξη της φορολογίας αυτής.

Είναι γνωστό, βέβαια, ότι ο τρόπος αυτός είσπραξης της φορολογίας είναι κατάλοιπο της Οθωμανοκρατίας, η οποία επέβαλε φόρους επαχθείς στον υπόδουλο Ελληνισμό, για τη χρηματοδότηση της Πύλης και τη συντήρηση του στρατιωτικοφεουδαρχικού μηχανισμού της, ενώ και κατά τη διάρκεια αυτής δεν έχει αναφερθεί τέλεση εμποροπανήγυρης. Η είσπραξη της φορολογίας πραγμα-

τοποιείταν υπό την Οθωμανική Κατοχή μέσω της Κοινότητας, ή με το σύστημα «ιλτιζάμι», από την ίδια ή με το σύστημα «μουκατά», κατά το οποίο ενοικιαστής αναλάμβανε την είσπραξή της. Φυσικά, το σύστημα του μουκατά θεωρήθηκε, υπό τις συνθήκες της ελευθερίας, περισσότερο συμφέρον, αφού άλλωστε η Δημοτική Αρχή μετά βίας διέθετε ένα μόνο γραμματέα για τις ανάγκες της, που κατά την πανηγυριώτικη περίοδο πολλαπλασιάζονταν. Κατά το πρακτικό του 1920, που προμνημονεύθηκε, το κοινοτικό δικαίωμα στο χώρο, όπου τελείται η Εμποροπανήγυρη, καθορίστηκε ως εξής:

Για τα Ζώα

Σε κάθε πωλούμενο ίππο ή φοράδα εισπράττονται	δρχ. 8
» » » βόδι	» 7
» » » μοσχάρι	» 4
» » » αγελάδα	» 5
» » » ημίονο	» 10
» » » χοίρο, πλην των θηλαζόντων	» 4
» » » θηλάζοντα χοίρο	» 1
Στα πωλούμενα πρόβατα, τράγους, κριάρια, ερίφια, στο καθένα	» 1
Σε κάθε όνο	» 3

Για τα εμπορεύματα

Για κάθε τετραγωνικό μέτρο, που καταλαμβάνεται από το εμπόρευμα, εφόσον η αξία κυμαίνεται μεταξύ 50-150 δρχ	δρχ 5
Αν η αξία του κυμαίνεται μεταξύ 150-300	» 8
Αν η αξία του κυμαίνεται μεταξύ 300-500	» 10
Αν όμως υπερβαίνει τις 500 δρχ	» 14

Εφόσον το εμπόρευμα καταλαμβάνει χώρο μεγαλύτερο από ένα τ.μ. η αξία τούτου εκτιμάται συνολικά και διαμοιράζεται με τον αριθμό των καταλαμβανομένων τ.μ., που το πηλίκο του καθορίζει την τιμή του μέτρου.

Αν τα εμπορεύματα είναι τοποθετημένα επί αμάξης ή ίππου υπολογίζονται αναλογικά προς τα ανωτέρω.

Σημειωτέον, ότι ο φόρος επί εμπορευμάτων εισπράττεται αμέσως με τη μεταφορά τους στον χώρο της Εμποροπανήγυρης, ενώ για τα ζώα συγχρόνως με την πώλησή τους.

Κατά το αυτό Πρακτικό, κάθε έμπορος ήταν υποχρεωμένος, να ειδοποιεί τον ενοικιαστή του φόρου ή τον ταμία, για να καταλογίζεται, μετά την επιθεώρησή τους, ο καταβλητέος φόρος και αυτό, για να μην, με την καθημερινή ανανέωση του πωλουμένου εμπορεύματος από την αποθήκη, προέλθει ζημία στον ενοικιαστή του φόρου ή την Κοινότητα.

Η ανέγερση παραπήγματος με άδεια του ενοικιαστή ή της Κοινότητας επιτρέπεταν, αλλά στην περίπτωση αυτή το ενοίκιο του παραπήγματος δεν μπορούσε να είναι ανώτερο από το πενταπλάσιο του δικαιώματος της Κοινότητας, καθοριζόμενο ανάλογα, αν το παράπηγμα ήταν από σανίδες ή χόρτο, ενώ χωρίς άδεια κανείς δεν μπορούσε να ανεγείρει στο χώρο της Εμποροπανήγυρης παράπηγμα.

Κατά το αυτό Πρακτικό, τα παραπήγματα έπρεπε να αποκομισθούν με το τέλος αυτής, διότι σε αντίθετη περίπτωση η αποκομιδή τους γινόταν από τη Δημοτική Αρχή, που καταλόγιζε τα έξοδα σε βάρος του ιδιοκτήτη.

Τέλος, κάθε διαφωνία για το ποσό του φόρου, μεταξύ του ενοικιαστή και του εμπορού επιλύεταν με την πα-

ρέμβαση της Αστυνομικής ή Κοινοτικής Αρχής ή από το Δικαστήριο.

Παρατίθεται στη συνέχεια Πίνακας με την εξέλιξη του ενοικίου του φόρου της Εμποροπανήγυρης και τα επώνυμα των ενοικιαστών:

Έτος		Ενοίκιο	Ενοικιαστής
1914	Δρχ.	1100	Δημήτριος Παπανικολάου
1918	»	355	Νικόλαος Γιαννακόπουλος
1919	»	1300	Δημήτριος Γαλάνης
1920	»	1000	Μιχαήλ Κουτσογιάννης
1921	»	1200	Δημήτριος Αναστασόπουλος
1923	»	6000	ο αυτός
1925	»	10600	Χρήστος Ιωάννου
1930	»	14000	Γεώργιος Κωστής
1950	»	12450	Σπυρίδων Καρύδας

Το 1918 η Εμποροπανήγυρη, για την είσπραξη του φόρου της οποίας ως μόνος ενοικιαστής εμφανίστηκε ο Ν. Γιαννακόπουλος, ματαιώθηκε λόγω επιδημίας γρίπης, όπως έχει ανωτέρω σημειωθεί.

Με την πάροδο του χρόνου και τη σημειωθείσα εξέλιξη, τα δεδομένα της Εμποροπανήγυρης άλλαξαν. Η ζωοπανήγυρη, ως γνωστό συνεχώς έφθινε και με την ανάπτυξη και διάδοση του αυτοκινήτου και της μηχανικής καλλιέργειας προδικάστηκε η εξαφάνισή της. Ο χώρος τέλεσης μετατοπίζεται ανατολικότερα. Η διάρκειά της ορίζεται με το υπ' αριθ. 664/4-11-1967 Β.Δ. από 26 Οκτωβρίου μέχρι και την 1η Νοεμβρίου, ενώ ως χώρος ορίζεται, με την απόφαση 199/1997:

α) Τα ασφαλτοστρωμένα τμήματα των δύο αναχωμά-

(Φωτ. Πάνου Τσούση)

(Φωτ. Πάνου Τσούση)

των του χειμάρρου «Σκα», ήτοι από τη γέφυρα της εθνικής οδού Ναυπάκτου-Ιτέας και μέχρι το τέλος των δύο αυτών ανώνυμων αναχωμάτων και

β) Η οδός Βαρελά από τη συμβολή της με την οδό Πλαστήρα.

Κατά την ίδια απόφαση, όλα τα παραπήγματα έχουν πρόσοψη τριών μέτρων, σκεπασμένα, περιλαμβανομένου και του διαδρόμου με ενιαία στέγη, η δε τιμή ορίσθηκε: Για όλες τις θέσεις διαστάσεων 3μ. επί 2.75μ. στα ασφαλτοστρωμένα τμήματα των αναχωμάτων σε δρχ. 150.000, ενώ στις άλλες, για την εγκατάσταση των μικροπωλητών με δικαίωμα χρήσης 20.000 δρχ. κατά τετραγωνικό μέτρο.

Το 1999, μετά τη λήξη μακροχρόνιου δικαστικού αγώνα μεταξύ του Δημοσίου και των διεκδικούντων την παραθαλάσσια έκταση ανατολικά του Γριμπόβου, που προέκυψε από προσχώσεις κυρίως, συνολικού εμβαδού 55 περίπου στρεμμάτων, με την οποία η έκταση αυτή κατακυρώθηκε στο Δημόσιο, ο Δήμος Ναυπάκτου πέτυχε την παραχώρησή της ως χώρου τέλεσης της Εμποροπανήγυρης, με την οποία, μετά 130 έτη από την έναρξή της, μετακινήθηκε στο χώρο αυτό, ο οποίος ειδικά διαμορφώθηκε. Ουδεμία αυτόνομη εγκατάσταση επιτρέπεται, κατά την υπ' αριθ. 176/1999 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, με την οποία απειλείται χρηματικό πρόστιμο από 20.000 δρχ. - 500.000 στον παραβάτη, του οποίου τα εμπορεύματα θα περισυλλέγονται, σε περίπτωση άρνησής του να τα απομακρύνει.

Με τη νέα αυτή ρύθμιση, που πρέπει να ομολογηθεί,

ότι περιέκλεισε το χώρο της Εμποροπανήγυρης, το δημοτικό φόρο εισπράττει απευθείας ο Δήμος με τα ακόλουθα κριτήρια:

α) Κάθε αριθμημένη θέση, στο δυτικό μέρος του χώρου, ήτοι από το Νο 1 έως το Νο 158, επιβαρύνεται με 150.000, και από το Νο 159 έως το Νο 237 με 120.000 δρχ., ενώ

β) Η αριθμημένη θέση, στην ανατολική πλευρά του χώρου αυτού νότια των πάγκων, ήτοι από το Νο 238 και άνω, με 100.000 δρχ.

Κάθε παράπηγμα, διότι παραπηγμάτων μόνο επιτρέπεται η εγκατάσταση στο χώρο αυτό, έχει πρόσοψη και βάθος τριών μέτρων, περιλαμβανομένου και του διαδρόμου πλάτους τριών μέτρων με ενιαία στέγη.

Ο χώρος του ανατολικού μέρους της πανηγυριώτικης έκτασης χρησιμοποιείται, κατά την ανωτέρω απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, για την εγκατάσταση υπαίθριων μικροπωλητών, ήτοι 376 θέσεων, διαστάσεων 1 επί 2 μέτρα με δικαίωμα χρήσης υπέρ του Δήμου 20.000 δρχ. για κάθε τρέχον μέτρο.

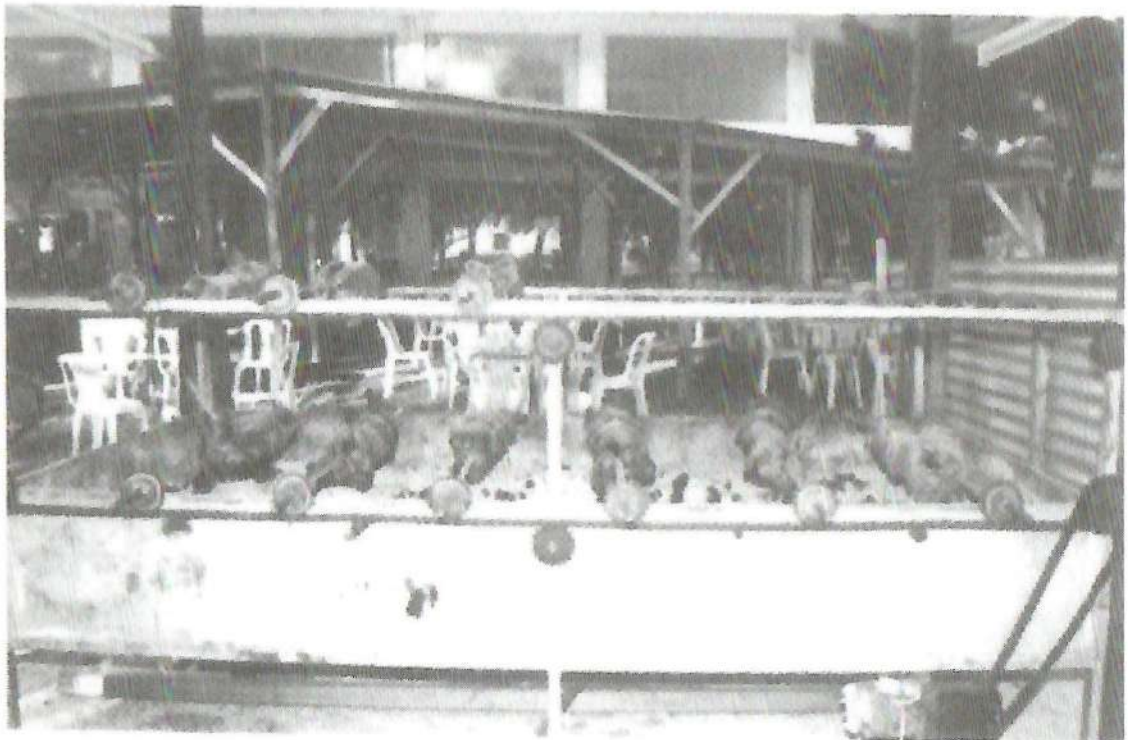
Εξαιρετικά οι Ναυπάκτιοι έμποροι, συμμετέχοντας στην Εμποροπανήγυρη στο χώρο αυτό, έχουν έκπτωση 50% των ανωτέρω τιμολογίων. Πρέπει να σημειωθεί ότι παλαιότερα, πολλοί Ναυπάκτιοι επαγγελματίες συμμετείχαν στο Παζάρι με το εμπόρευμα στο κατάστημά τους ή και στήνοντας τις παράγκες τους στον πανηγυριώτικο χώρο, ενώ μερικοί άλλοι ενοικίαζαν τα καταστήματά τους στους εμπόρους απ' τη Θεσσαλία και την Αράχωβα με την πλουμιστή πραμάτεια τους σε μάλλινα.

*Παζάρια στην οδό Αθηνών το 1950
(Αρχείο Γιώργου Κουτσογιάννη)*

(Φωτ. Πάνου Τσούση)

(Φωτ. Πάνου Τσούση)

*Παζάρια στη Ναύπακτο το 1935
(Αρχείο Συλλόγου Πολιτιστικές διαδρομές)*

Για την εξυπηρέτηση των εμπορευομένων και των επισκεπτών έχει προβλεφθεί στις θέσεις 40α και 120α η εγκατάσταση καντίνας, με επιβάρυνση 180.000 για κάθε μία, εφόσον οι ενδιαφερόμενοι έχουν την απαιτούμενη άδεια λειτουργίας.

Σε χώρο νότια των παραγκών, προς τη θάλασσα, έχει προβλεφθεί έκταση 2.000 τ.μ. για την εγκατάσταση Λούνα - Παρκ και παιδικής χαράς με επιβάρυνση 500 δρχ. ανά τετραγωνικό μέτρο.

Η κατασκευή και η τοποθέτηση των παραπληγμάτων γίνεται από ειδικευμένο κατασκευαστή, στον οποίο ανατίθεται το σχετικό έργο, μετά δημοπρασία που διενεργεί η Δημοτική Επιτροπή, αυτός δε εισπράττει το σχετικό τίμημα από έναν έκαστο των εμπόρων. Εκεί ο Δήμος έχει τοποθετήσει σε επίκαιρα σημεία εγκαταστάσεις ύδρευσης και αποχέτευσης, για την εξυπηρέτηση κυρίως των εκθετών, όπως και κάδους για την περισυλλογή των απορριμμάτων, δεδομένου ότι ο Δήμος έχει την ευθύνη για την καθαριότητα των κοινοχρήστων χώρων. Η χρήση του χώρου συνοδεύεται από περιορισμούς:

Απαγορεύεται η κατάληψη χώρου αυθαίρετα, ο δε παραβάτης τιμωρείται, ύστερα από απόφαση του Δημάρχου, με χρηματική ποινή μέχρι και του διπλασίου του ορισμένου τέλους για τη θέση, άλλως απομακρύνεται με την επέμβαση της Αστυνομίας. Απαγορεύεται, επίσης, η υπεκμίσθωση του χώρου σε τρίτους, ο παραβάτης δεν έχει το δικαίωμα επιστροφής του ποσού, που θεωρείται έσοδο του Δήμου. Τέλος, απαγορεύεται η χρήση των πεζοδρομίων της κεντρικής οδού της πόλης από εμπόρους, που θα έχουν ενοικιάσει καταστήματα, με εξαίρεση τους εμπόρους της πόλης και τα κρεοπωλεία, που μπο-

ρούν να πάρουν σχετική άδεια από το Δήμο, επιβαρυνόμενοι με 5.000 για κάθε τρέχον μέτρο, για το ψήσιμο της παραδοσιακής γουρνοπούλας.

Πάντα κατά την προαναφερόμενη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, η κατασκευή και τοποθέτηση της ηλεκτρολογικής εγκατάστασης σε όλο το χώρο της Εμποροπανήγυρης γίνεται με μέριμνα και επιμέλεια του Δήμου, από τον ειδικό εγκαταστάτη, ο οποίος, μετά δημοπρασία, αναλαμβάνει το σχετικό έργο. Κάθε παράπηγμα και υπαίθριος μικροπωλητής επιβαρύνεται για τη χρήση του ηλεκτρικού ρεύματος σύμφωνα με τιμολόγιο, που έχει ορίσει στην προκήρυξη της δημοπρασίας η Δημορχιακή Επιτροπή.

Η μετακίνηση του χώρου εγκατάστασης της Εμποροπανήγυρης στη νέα αυτή θέση συμβάλλει στον αρτιότερο προγραμματισμό της και στην ανθρωπινότερη εξυπηρέτηση των πανηγυριστών, ενώ έχει ανακουφίσει την ήδη επιβαρυνόμενη συγκοινωνιακή κίνηση μέσα στην πόλη, όπως και τις κατοικίες των προηγούμενων χώρων, από την έλλειψη κοινοτικών εγκαταστάσεων πρώτης ανάγκης.

Εφέτος μάλιστα (Οκτώβρης 1999), για πρώτη φορά, έγινε πανηγυρική η έναρξη της Εμποροπανήγυρης με την τέλεση «Αγιασμού» από τον Αρχιεπίσκοπο κ. Ιερόθεο, κατά τον οποίο σημειώθηκε κοσμοσυρροή και μάλιστα με ηλιόλουστο ουρανό, που είναι τόσο αβέβαιος για την εποχή αυτή, για την περιοχή μας.

Οι προετοιμασίες για το πανηγύρι

Οι προπαρασκευαστικές εργασίες άρχιζαν αρκετές ημέρες πριν την έναρξη. Η εξεύρεση του αναγκαίου χώρου, η κατασκευή της παράγκας και η μεταφορά των εμπορευμάτων απαιτούσαν το σχετικό χρόνο. Δεν ήταν τότε, όπως στη σύγχρονη εποχή, που το αυτοκίνητο εκτελεί τις μεταφορές και την παράδοση του εμπορεύματος στον οριζόμενο χώρο. Τότε η μεταφορά γινόταν με το πλοίο της γραμμής, που περνούσε δυο-τρεις φορές την εβδομάδα· ακολουθούσε η εκφόρτωση σε καϊκία και στη συνέχεια η εκφόρτωση στην αποβάθρα και η μεταφόρτωση, κι από εκεί οι μεταφορτώσεις στα κάρα για να καταλήξουν στον προορισμό τους. Όλες αυτές οι γραφικές εικόνες έχουν εκλείψει. Και όλο αυτό το προπανηγυριώτικο χρονικό διάστημα ο πληθυσμός της πόλης μας παρακολουθούσε τη συνεχιζόμενη εορταστική αλλαγή, ιδιαίτερα μάλιστα οι νέοι που, μη έχοντες καμμία άλλη ψυχαγωγία, συνωστίζονταν στο χώρο της πανήγυρης όπου η σκοποβολή, η λοταρία και κάποια γλυκίσματα - συνήθως το μαλλάκι της γριούλας και τα κοκοράκια της κανέλλας στο καλάμακι - έδιναν συνήθως τα βράδια τον εορταστικό τόνο πριν ακόμη απ' την επίσημη έναρξη της Εμποροπανήγυρης, που τη φώτιζαν οι κρεμασμένες λάμπες και οι ασετιλίνες, όπως και το τετράστιχο του μπαρμπα-Νικολάκη, που διαφήμιζε :

*Έλα κι εσύ Σωτήρη
μην κάνεις το μπατίρη!*

(Αρχείο Γιάννη Βαρδακουλά)

(Φωτ. Πάνου Τσούση)

*Να πάρεις «το μαλλάκι»
του μπάρμπα-Νικολάκη*

Έχει ήδη σημειωθεί, ότι κατά τη διάρκεια της Εμποροπανήγυρης συνυπήρχαν τρεις επί μέρους εκδηλώσεις, που κάθε μια έδινε τη δική της ομορφιά και αίγλη στο επαχτίτικο αυτό παζάρι. Βέβαια, όλα μαζί, δεμένα αδιάσπαστα κατά την παράδοση της πόλης μας, αντικατόπτριζαν την ψυχή της Εμποροπανήγυρης και τη γοητεία της, που έκανε τους Επαχτίτες ανυπόμονους για τον ερχομό της. Λόγοι θρησκευτικοί, οικονομικοί, ψυχαγωγικοί συνέθεταν τα συναισθήματα αυτά της αναμονής των Επαχτιτών.

Ήταν όμως και ένας ακόμη λόγος. Όλοι σχεδόν οι ξενητεμένοι Ναυπάκτιοι περίμεναν τις γιορτινές αυτές ημέρες, για να επισκεφθούν το πατρικό τους χωριό, τους δικούς τους, τους φίλους τους. Η αναμονή τους αυτή ήταν σαν το αναμμένο δαυλί, που, σκεπασμένο από τη στάχτη, συντηρεί τη ζεστασιά, τη θαλπωρή της άγιας επιστροφής. Το συναίσθημα αυτό είναι σφιχτά δεμένο με τη φύση του ανθρώπου και διαλαλιέται από την ομηρική ακόμη εποχή, που ο Οδυσσέας θέλει επίμονα ν' αντικρύσει «καπνόν αναθρώσκοντα», αυτόν της πατρικής του εστίας, κι ας έρχεται μ' αυτό το τέλος του.

Απ' την παράδοση της πόλης μας έχει διασωθεί το ακόλουθο περιστατικό, που αποπνέει τη λαχτάρα αυτή του ξενητεμένου επαχτίτη. Υπηρετούσε στη Θεσσαλονίκη ως στρατιώτης ένα επαχτόπουλο. Πλησίαζε ο Απ Δημήτρης και το παζάρι, που αυτό το ζούσε έντονα τις ημέρες εκείνες. Συνεπαρμένο, παρουσιάστηκε στο λοχαγό του και τον παρακάλεσε, να του χορηγήσει ολιγοήμερη

άδεια για την πατρίδα του. Κι όταν ο λοχαγός τον ρώτησε τι την θέλει την ολιγοήμερη άδεια για τη μακρινή, την εποχή εκείνη με τις δυσκολίες της συγκοινωνίας, πατρίδα του απάντησε: «Να πάω, κυρ λοχαγέ στον Έπαχτο, νάμαι μεθαύριο εκεί, να προσκυνήσω την εικόνα τ' Αφέντη μας Αη Δημήτρη, να χτυπήσω τις καμπάνες του, όπως έκανα όλα τα χρόνια στη γιορτή του και θα γυρίσω αμέσως...».

Ύστερα και οι ντόπιοι, οι νοικοκυρές καθάριζαν τα σπίτια τους, γυάλιζαν τα χαλκώματα, άσπριζαν τις αυλές, έστρωναν το σπίτι με τα χειμωνιάτικα «κιλίμια» και τους διαδρόμους και τις σκάλες με τα στενόμακρα, πλουμιστά κουρέλια, κρεμούσαν στίους τοίχους τις «πάντες», ετοίμαζαν τα γλυκά τους -σταφύλι του κουταλιού με αρμπαρόριζα, κυδώνι, αμύγδαλο κομμένο, το ρεβανί και τον καθιερωμένο για τα παιδιά χαλβά του κουταλιού- έβγαζαν από τις ντουλάπες τα χειμωνιάτικα ενδύματα, γιατί συνήθως άρχιζαν οι βροχές και τα πρώτα κρύα. Κι οι μανάδες, ανυπόμονες, περίμεναν το πέραςμα του ταχυδρόμου, μήπως και φέρει κάποιο γράμμα απ' τα ξενητεμένα παιδιά, που ν' αναγγέλλει τον ερχομό τους, για να χαρεί κι η καρδούλα τους. Και την παραμονή, απ' το πρωί, άρχιζαν οι ετοιμασίες στην κουζίνα, γιατί κάποιος γνωστός ή γείτονας θα έκανε την επίσκεψή του, για να τον κεράσουν μ' ένα γλυκό ή ένα ποτήρι κρασί με το μεζέ του και να τα πουν. Τις ημέρες του Παζαριού όλα τα σπίτια της πόλης μας γιόρταζαν, με ανοιχτές τις πόρτες, «με στρωμένο τον κανapé και το γλυκό στην κούπα», όπως το απεικονίζει ο στίχος του επαχτίτη ποιητή Γ. Αθάνα.

*Μεταφορά των προϊόντων που φτάνουν με καϊκια
στο Λιμάνι
(Αρχείο Γιάννη Βαρδακούλα)*

Ζωοπανήγυρης

Η ζωοπανήγυρη, άγνωστο από πότε, μεταφέρθηκε στην περιοχή του Γριμπόβου, όπου και την ακολούθησαν οι μικροπωλητές των απαραίτητων για τα νεοαγοραζόμενα μεγάλα ζώα, όπως σαμάρια, καπίστρια, γκέμια, παρωπίδες, σέλες κ.λ.π. Ξεκινούσαν από τα γύρω συνήθως χωριά με τα ζώα τους, για να είναι νωρίς στο Παζάρι, σέρνοντας τ' άλογα, τα μουλάρια, τα γαϊδούρια, τα βόδια και οδηγώντας τα με λίγο χόρτο, τριφύλλι ή καλαμποκιά που κρατούσαν. Έρχονταν ακόμη οι ζωέμποροι κι οι χασάπηδες, που ακροβολίζονταν στις εισόδους της πόλης, για να δουν το εμπόρευμα και να καθορίσουν, κατά το πλήθος της προσφοράς, τις τιμές. Δεν λείπαν ποτέ οι τσαμπάσηδες, που καβάλα στο άλογό τους έσερναν τα άλλα δεμένα στη σειρά. Ήταν αυτοί επαγγελματίες έμποροι κυρίως αλόγων, που περιποιημένα στη χαίτη και την ουρά τα παρουσίαζαν για να πείσουν ή να παραπλανήσουν τον αγοραστή. Πολλές φορές η παραπλάνηση γινόταν με ισχυρά ναρκωτικά, όταν τα ζώα ήταν άγρια ή με καυτηρίαση των δοντιών με νιτρικό άργυρο, για να κρύψουν την ηλικία τους. Η συναλλαγή τους ήταν ιδιότυπη, πολλές φορές, όταν εύρισκαν την ευκαιρία, ανταλλάσσοντας το δικό τους άλογο με εκείνο του πωλητή, που κατέβαλε κάποια διαφορά, το πανωτίμι, εξ' ού η φράση «τράμπα και πανωτίμι».

Δεν έλειπαν ακόμη οι τσασίτηδες, ειδικοί για την κλάση του αλόγου και την ηλικία του, που με πολλούς τρόπους απέκρυπταν οι πωλητές. Αυτοί, οι τσασίτηδες, με την πείρα και τη γνώση τους, κατόρθωναν να διακρι-

βώσουν τα πραγματικά στοιχεία του υπό διαπραγμάτευση ζώου, φυσικά έναντι αμοιβής. Αν ο αγοραστής δεν μπορούσε να καταβάλλει αμέσως το τίμημα, έδινε το λεγόμενο καπάρο, περίπου το δέκατο της τιμής, και αν αθετούσε τη συμφωνία, έχανε το καπάρο υπέρ του πωλητή, ο οποίος, σε περίπτωση αθέτησης του λόγου του, έπρεπε να επιστρέψει το καπάρο στο διπλό, κατά τα κρατούντα.

Τα μικρά ζώα, αρνιά, κατσίκια αγοράζονταν σε μεγάλες συνήθως ποσότητες από χονδρεμπόρους της Πάτρας και της Αθήνας. Κατά τη μεταφορά τους έπρεπε να φορτωθούν στα καϊκια, για να διαπεραιωθούν στην απέναντι ακτή. Κατά τη φόρτωσή τους, καθώς αυτά αντιδρούσαν να περάσουν τον «πόντε» του καϊκιού, εξελίσσονταν σκηνές απείρου κάλους, καθώς οι ναυτικοί βιάζονταν να τα φορτώσουν...

Η ζωοπανήγυρη σιγά - σιγά περιοριζόταν μέχρι που πλέον έχει αυτοκαταργηθεί. Η αλλαγή των όρων της ζωής και της μορφής του εμπορίου, κυρίως όμως η είσοδος των μηχανικών μέσων στην καλλιέργεια και τις μεταφορές και η επέκταση των συγκοινωνιακών δυνατοτήτων μέχρι και των περισσότερο απομακρυσμένων χωριών, έδωσαν τη χαριστική τους βολή στην Ζωοπανήγυρη. Τη φθίνουσα αυτή πορεία της ζωοπανήγυρης ακολούθησαν και τα με αυτή συνδεδεμένα επαγγέλματα, που έχουν πια χαθεί.

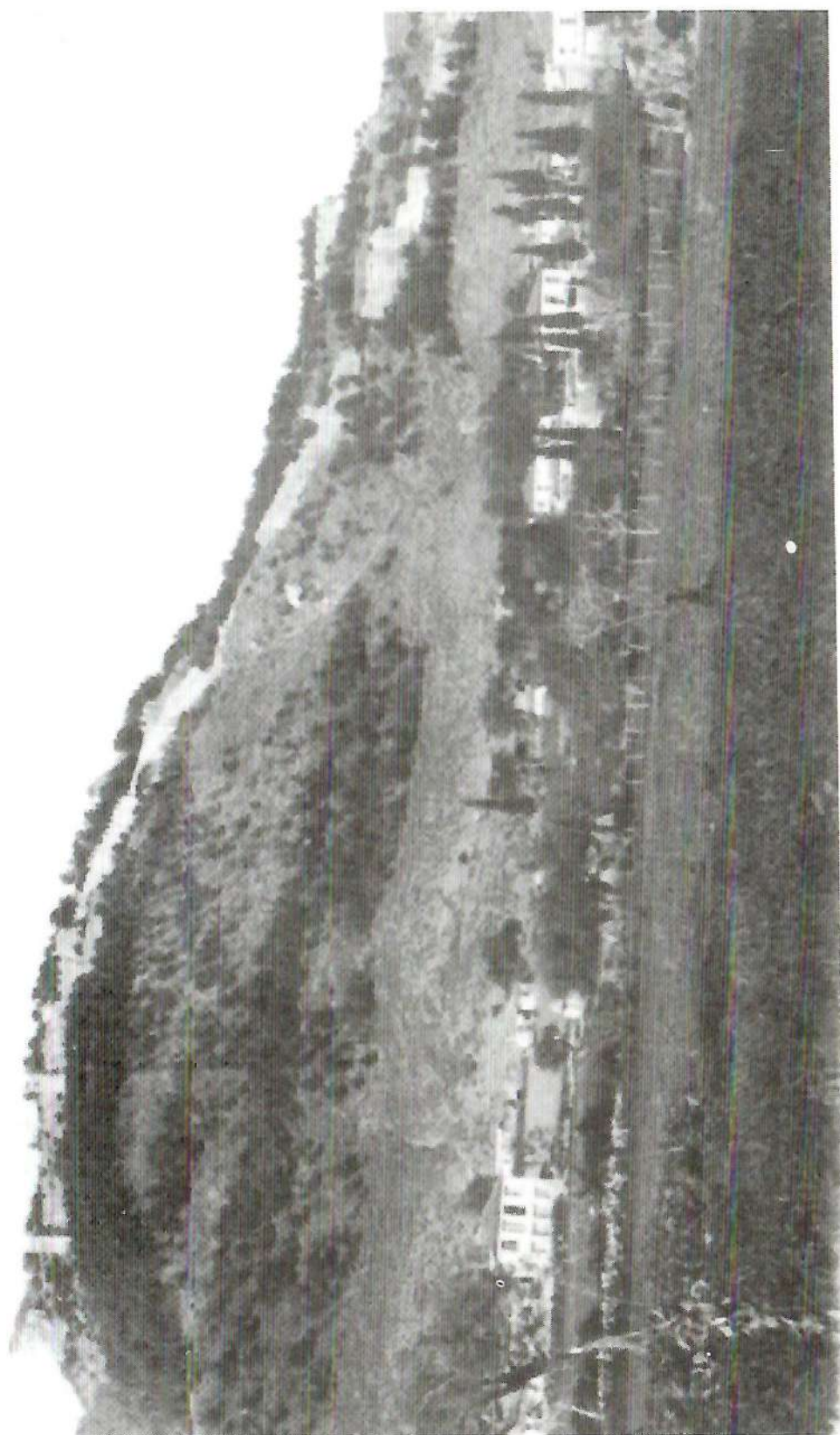
Ακόμη λείπουν πια ή έχουν περιοριστεί οι γραφικές, πολύχρωμες εικόνες από τις κρεμασμένες φλοκάτες, βελόντζες και τα κιλίμια. Οι σημειωθείσες πολιτιστικές αλλαγές και η εξέλιξη των οικονομικών και κοινωνικών όρων έχουν θέσει στο περιθώριο πολλά προϊόντα του

λαϊκού μας πολιτισμού, που τα αντικατέστησαν τα προϊόντα του σύγχρονου τεχνοκρατικού πολιτισμού. Η ανάπτυξη και επέκταση του βιομηχανικού πολιτισμού, καθώς ολοένα και περισσότερο ο άνθρωπος εξαρτά από τη βιομηχανία την ικανοποίηση των αναγκών του, κάνει να στερεύουν οι πηγές της λαϊκής αυτοδημιουργίας.

Τις πανηγυριώτικες ημέρες κλείνονταν συμφωνίες, δανεισμοί, πραγματοποιούνταν εξοφλήσεις χρεών, ενοικιάσεις σε βοσκοτόπια και κάθε είδους συναλλαγές. Πολλές φορές επίσης δίνονταν λόγος μελλοντικής κουμπαριάς που θα έδενε περισσότερο τους συναλλασσόμενους.

Ζωοπανήγυρης στη συνοικία της Αφροδίτης το 1901

Άποψη του λόφου της Ναυπάκτου στη δεκαετία του 1930

ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΗ ΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

Η Θρησκευτική Άποψη

Πολλά χρόνια πριν, που οι σημερινοί, πορευόμενοι προς το τέλος, ήσαν παιδιά, όλες αυτές τις προεόρτιες ημέρες περνούσαν από την εκκλησία του Πολιούχου, για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για τον καθαρισμό και το στολισμό. Ο νεωκόρος, υπεύθυνος αυτός για την καθαριότητα, προκαλούσε με διάφορους τρόπους την άμιλλα των παιδιών, για να λάμπουν τα μανουάλια, τα καντήλια και όλα τα ιερά σκεύη του ναού, ενώ απ' την παραμονή το πρωί η μακαρίτισσα Μαρία του Βουτσινά, με τις φίλες της στόλιζαν το Εικονοστάσι του Αγίου και το τέμπλο με λουλούδια, που έφερναν τα παιδιά απ' τους κήπους των σπιτιών καθώς και την είσοδο του ναού με μύρτα. Άστραφτε το δάπεδο του ναού με τη φροντίδα του καντηλανάφτη Γιώργου Φαναρά –το επίθετό του ήταν Αλεξανδρόπουλος– και της γυναίκας του της κυρά Αρετής.

Εκεί που είναι τώρα το Ιερό, ήταν στο ισόγειο του παλαιού ναού το εργαστήρι, όπου ο κυρ Γιώργος έφτιαχνε τα κεριά, λειώνοντας σ' ένα καζάνι τα μισοκαμμένα, για να υπάρχει επάρκεια τις ημέρες εκείνες για τους κατοίκους της πόλης και τους πανηγυριστές, που ήθελαν ν' ανάψουν το κεριό ή τη λαμπάδα τους στη χάρη του Αη Δημήτρη.

Κατά τις 10 η ώρα, το πρωί της παραμονής, άρχιζε η κωδωνοκρουσία από τον διακρινόμενο για την τέχνη του

κωδωνοκρούστη νεωκόρο, που άφηνε τη θέση στα παιδιά, για να συνεχίσουν, όταν πια είχε αποκάμει. Έτσι είχε συντηρηθεί η τέχνη αυτή, μέχρι που κάποιοι, μη σεβόμενοι την παράδοση, στραγγάλισαν αυτή την αγάπη και τη χαρά των νέων με το σύρμα του ηλεκτρικού ρεύματος.

Πρέπει όμως και από τις γραμμές της σελίδας αυτής, να γίνει η υπόμνηση, ότι οι γλυκόλαλες καμπάνες του Αη Δημήτρη έχουν την ιστορία τους. Είναι δώρο του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια και του αδελφού του Αυγουστίνου, τοποτηρητή με την απελευθέρωση της Ναυπάκτου από τον οθωμανικό ζυγό, στις 18 Απριλίου 1829.

Την παραμονή της εορτής, όπως πάντα, τελείται ο αγιασμός με την παρουσία του Μητροπολίτη ή και με τη συμμετοχή άλλων Μητροπολιτών και η αρτοκλασία. Συνήθως η εκκλησία έμενε μέχρι πολύ αργά ανοιχτή, για να προλάβουν οι ξένοι και οι ντόπιοι εμπορευόμενοι, να προσέλθουν, ν' ανάψουν το κερί τους στη χάρη Του και να προσκυνήσουν την εικόνα Του.

Ο ναός, τζαμί στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής, καθιερωμένος μετά την απελευθέρωση, ενδυνάμωνε το θρησκευτικό συναίσθημα, με τις παλαιές εικόνες, που απέπνεαν τη μυσταγωγία του θείου, με το ημίφως που βασίλευε στο εσωτερικό του, με τα αναμμένα στο τέμπλο καντήλια του λαδιού, που η φλόγα τους αναβοσβήνοντας συντηρούσε το συναίσθημα της ψυχικής και πνευματικής αφοσίωσης, της πραότητας και ταπεινοφροσύνης και της λύτρωσης από τις μικρότητες της καθημερινότητας, με την ατμόσφαιρα της μυσταγωγίας και που όλα μαζί επιστέφουν με αγιότητα την παραδαρμένη από τις ανθρώπινες ατέλειες ψυχή του ανθρώπου.

Ανήμερα η λειτουργία με όλη τη λατρευτική και κο-

σμική επισημότητα σε μια εκκλησία, στην οποία κύματα – κύματα εισέρχονταν οι πιστοί σε κείνο το πραγματικό αδιαχώρητο, με τη συμμετοχή των ιερέων όλων των εκκλησιών της πόλης, που την ημέρα αυτή δεν λειτουργούν. Κι ύστερα η λιτανεία της ιερής εικόνας του Αη Δημήτρη, με τη συμμετοχή μαθητών των σχολείων και προπορευόμενα όλα τα λάβαρα και τη μουσική. Σε δυο - τρεις στάσεις ανέπεμπε ο ιερός κλήρος τις δεήσεις.

Κατά τη διάρκεια της θείας λειτουργίας πραγματοποιούνταν τα ταξίματα. Το καθιερωμένο τάξιμο ήταν ή μία πολύ μεγάλη λαμπάδα, που την άναβαν μπρος στην εικόνα του Αγίου, σε εκδήλωση ευχαριστίας για την απόκρουση κινδύνου ή τη διάσωση από ασθένεια ή και την επάνοδο μετά μακρά απουσία, ή το ζώσιμο της εκκλησίας. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση, ο ταμένος, δένοντας ένα κέρινο κουβάρι στην πόρτα, έφερνε γύρω την περίμετρό της, ανάλογα με πόσες φορές είχε ταχθεί, παραδίδοντας στο τέλος το κέρινο αυτό κουβάρι στο παγκάρι με τους επιτρόπους. Εξ άλλου, προς το τέλος της λειτουργίας, τοποθετούσαν τ' αβάπτιστα παιδιά ανάλογα, τ' αγόρια μπροστά στην εικόνα του Χριστού, τα κορίτσια στην εικόνα της Παναγίας και ο ενδιαφερόμενος να γίνει «νουνός» άφηνε πάνω στο παιδί το μαντήλι του, στο οποίο είχε δέσει ένα χρηματικό ποσό, δείγμα αυτό ανάληψης του μυστηρίου της βάπτισης. Η βάπτιση γινόταν ομαδική, στην πρώτη κολυμβήθρα των αγοριών και στη δεύτερη των κοριτσιών.

Έτσι αντιλαμβάνονταν τότε το μυστήριο του βαπτίσματος, χωρίς τη σημερινή εμπορευματοποίησή του...

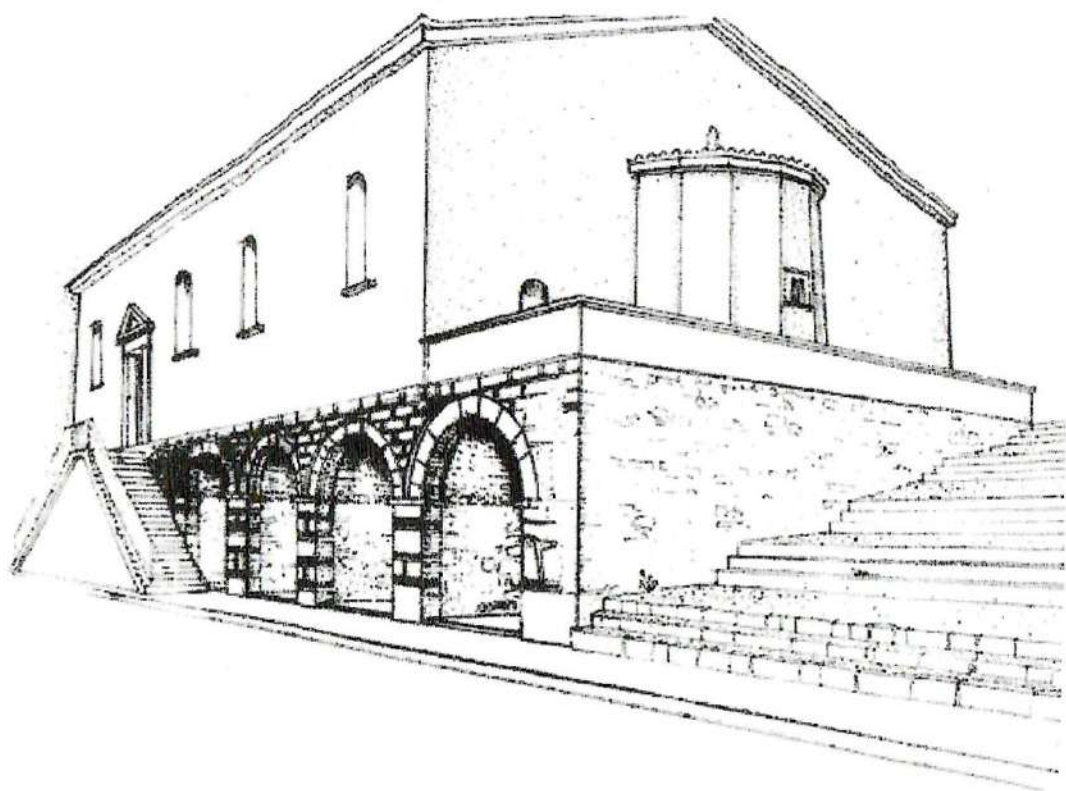
Στο τέλος της λειτουργίας ο ιερέας σήκωνε το ύψωμα από τη λειτουργία του εορτάζοντα και μνημόνευε το όνο-

μα του «υπέρ υγείας και μακροημερεύσεώς» του, ενώ ορισμένοι καλούσαν στο σπίτι τον ιερέα, για το ύψωμα.

Τα παλαιότερα χρόνια ήταν κάπως διαφορετικές οι εκδηλώσεις της θρησκευτικής πίστης· με την προσφορά του τάματος ζητούσαν συνήθως τη βοήθεια και τη συμπαράσταση του Αγίου, για την αποτροπή του κακού, την ευόδωση των προσδοκιών, την ευχαριστία στον Άγιο, που εισήκουσε την παράκληση. Ο Άγιος, ιδιαίτερα μάλιστα ο πολιούχος, ήταν πάντοτε το καταφύγιο του πιστού στις δύσκολες ώρες της ζωής του. Αυτή η έφεση του γονιού για το τάμα είναι αποτυπωμένη στο λαϊκό στίχο:

*Τάξε, Μανούλα 'μ, τάματα στου Αη Λια τη χάρη
τάξε κερί στον Αη Λια, λάδι στον Αη Γιώργη*

Όλη την εβδομάδα της Εμποροπανήγυρης η εκκλησία του Αη Δημήτρη παρέμενε και παραμένει ανοιχτή, απ' το πρωί μέχρι αργά το βράδυ, γιατί και οι επισκέπτες του Παζαριού περνάν πρώτα από την εκκλησία, για να προσευχηθούν και ν' ανάψουν το κερί της παράκλησης και της ευχαριστίας στον Αφέντη Αη Δημήτρη.

Σχεδιάσμα του παλαιού ναού Αγίου Δημητρίου 1829-1978

Οικονομική Άποψη

Όπως έχει ήδη σημειωθεί, η σύμπτωση της Εμποροπανήγυρης στην πόλη μας δεν είναι τυχαία με την εορτή του πολιούχου και προστάτη της. Η Εμποροπανήγυρη, ως γνωστό, αποτυπώνει από την οικονομική της άποψη, τη λειτουργία του οικονομικού κυκλώματος σε μια ορισμένη περιοχή, για ορισμένη εποχή και ορισμένο χρόνο.

Την εποχή αυτή μετακινούνταν οι κτηνοτρόφοι με τις οικογένειες και όλο το βιος τους προς τα «ξεχειμαδιά», καρπίσιες περιοχές και μάλιστα κοντά στην πόλη, για να περάσουν αυτοί και τα ποίμνιά τους όσο γινόταν πιο σίγουροι τους χειμωνιάτικους μήνες. Την εικόνα των διερχομένων τότε από την πόλη μας κτηνοτρόφων που πολλοί από τους Επαχτίτες έχουν κρατήσει ακόμη ζωντανή στη μνήμη τους, μας δίδει με τη γραφικότητά της, πιστή, ο επαχτίτης ποιητής Γιάννης Ροντήρης, στο ποίημά του «Ξεχειμαδιά», που ακολουθεί:

*Νύχτα κινήσαν κι έφυγαν απ' το χωριό και πάνε
το βιο τους ό,τι είχανε κοντά τους τόχουν πάρει
γίδια, σκυλιά και πρόβατα, παιδιά που τα κουνάνε
κι αχολογά κουδούνισμα σα νάναι νυχτοσκάρι.*

*Μπροστά η νηα με το μωρό στα στήθια να βυζαίνει
στη γκλίτσα του ακουμπιστά ο γέρος κοντοφτάνει
τα παλληκάρια πλάι τους το βιο τους σα διαβαίνει
κονάκια παν να ψκιάσουνε σ' άλλα λιβάδια στάνη...*

*Βαρύθυμα και τα σκυλιά πιστά ακολουθάνε
την ιστορία ξέροντας για... που το στρατοκόπι
καλύβες θ' αναστήσουνε παλιές, που χρόνια θάναι
σε ξένα τόπια... ξένοι αυτοί, ξένοι κι οι άλλοι άνθρωποι.*

*Κι ώσπου μια μέρα καπνιστή με τον καιρό η καλύβα
ψηλά χλοήσουν τα βουνά λιώσει καλά το χιόνι
του γυρισμού απόκρυφα θα κλώθουν την ελπίδα
δεν έχει αγέρα του βουνού ο κάμπος, βαλαντώνει...*

*Και σαλαϊζοντας βραχνά περνάν... διαβαίνουν πάνε...
μα τα βουνά αφήνοντας τον κάμπο για να πιάσουν
της πολιτείας έρημο το δρόμο αργοπερνάνε...
για να διαβούν την άνοιξη πάλι σαν ξεχειμάσουν !*

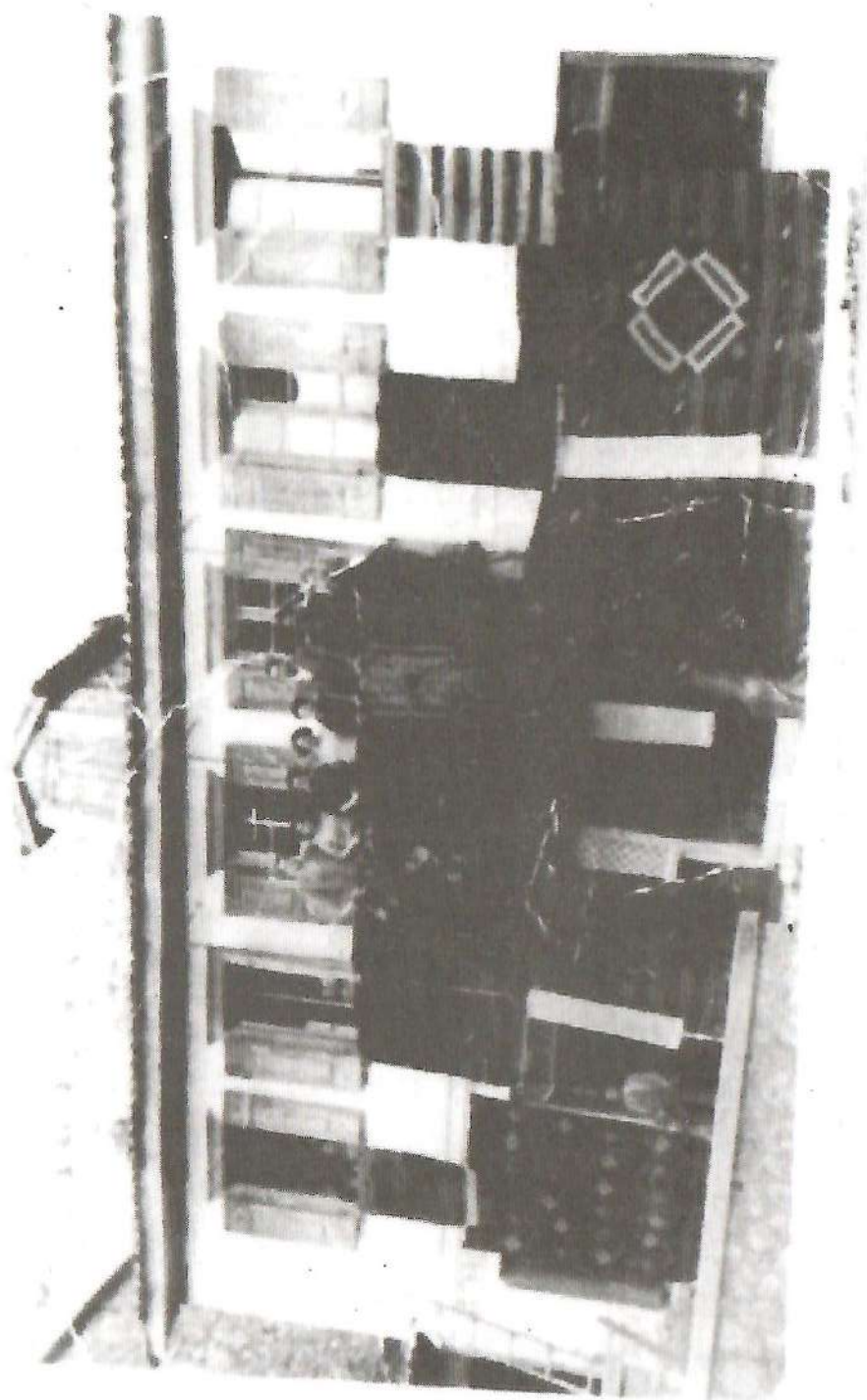
Έτσι απέφευγαν την παγωνιά στο βουνό, εύρισκαν εύκολα τη βοσκή στις λειβαδιάτικες εκτάσεις, ήσαν πολύ κοντά στην αγορά της πόλης, για τις πωλήσεις και τις προμήθειές τους και διέφευγαν από τον αποκλεισμό τους στη μοναξιά των αφιλόξενων, τους χειμερινούς μήνες, ορεινών όγκων. Η μετακίνηση αυτή συνέπιπτε περίπου με την Εμποροπανήγυρη, που την επλούτιζε σε ανθρώπινο δυναμικό, σε πωλητές και αγοραστές.

Αυτή λοιπόν την εποχή, ο αγροτικός και ο κτηνοτροφικός πληθυσμός είχε τη δυνατότητα, διαθέτοντας τη φθινοπωρινή συγκομιδή του, να έχει κάποια οικονομική ευχέρεια για την αντιμετώπιση των αναγκών του χειμώνα, που πλησίαζε, όπως και οι γύρω κτηνοτρόφοι. Με αυτά τα δεδομένα, που η ιστορία του Παζαριού επιβεβαίωνε, κατέφθαναν οι εμπορευόμενοι κι από άλλες περιοχές.

Και σήμερα την ίδια περίπου λειτουργία επιτελεί η

Εμποροπανήγυρη με τη διαφορά, ότι η αγοραστική δύναμη προκύπτει και από νέες πηγές της εγχρήματης οικονομίας, ενώ τα προϊόντα της βιοτεχνίας και της βιομηχανίας αποτελούν την κύρια πηγή των εμπορευμάτων. Γι' αυτό παλαιότερα επικρατούσε η αντίληψη, πως το Παζάρι αναθερμαίνει την τοπική οικονομία, αφού τότε δεν ήταν ευχερής η μεταφορά των αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, προς τις αγορές των μεγαλουπόλεων. Σήμερα είναι πολλοί αυτοί, που αμφισβητούν την αναγκαιότητα της Εμποροπανήγυρης και ορισμένοι μάλιστα κινητοποιούνται για την υποβάθμισή ή και τη διακοπή της με το αιτιολογικό, πως τα έσοδα του Δήμου και κάποιων περιορισμένων άλλων επαγγελματιών, δεν αντιρροπούν την εισοδηματική εκροή, της οποίας οι δυσμενείς συνέπειες γίνονται αισθητές στο τοπικό μας εμπόριο σχεδόν μέχρι τις παραμονές των Χριστουγέννων.

Η Εμποροπανήγυρη άρχιζε από το κέντρο της πόλης, όπου στα νοικιασμένα για τις λίγες ημέρες του Παζαριού μαγαζιά, οι έμποροι της Θεσσαλίας και της Αράχωβας του Παρνασσού είχαν απλωμένα και κρεμασμένα την ποικιλόχρωμηπραμάτεια τους: κουβέρτες, βελέντζες, σαϊσματα, πάντες, χράμια, υφαντά χαλιά, ενώ, προχωρώντας οι τσαγκάρηδες είχαν απλωμένα και κρεμασμένα, μέσα και έξω από το μαγαζί παπούτσια, προοριζόμενα για τους κατοίκους των γύρω χωριών, όπως αρβύλες και βλαχοπάπουτσα με προεξέχουσες στις σόλες και τα τακούνια, πρόκες. Κι όσο προχωρούσε κανείς προς το Κεφαλόβρυσο συναντούσε με ίδια εμπορεύματα μαγαζιά, που εναλλάσσονταν με εκείνα υφασμάτων κυρίως βαμβακερών ή άλλων με μαντλότα, κάπες αδιάβροχες από τραγόμαλλο, τσουράπια, σκούφιες...

Απλωμένη και κρεμασμένη η ποικιλόχρωμη πραμάτεια στην πλατεία Φαρμάκη
(Αρχείο Άρη Διαμαντόπουλου)

Η ίδια εγκατάσταση, φθάνοντας στο Κεφαλόβρυσο και ιδιαίτερα στις παράγκες της πλατείας, που προς το τέλος της κυριαρχούσαν τα γυαλικά και τα μαχαιροπήρουνα. Μπροστά στις παράγκες έστεκαν οι πωλητές που διαλαλούσαν τα εμπορεύματα, τη ποιότητα και τις φθηνές τιμές, σκαρώνοντας διάφορα τετράστιχα όπως:

*Πάρε κόσμε
τζάμπα πράμμα,
πάρε ρεκλάμα*

ή

*Οι γιοι του Καρακώστα
ήρθαν απ' την Αθήνα
και φέραν εμπορεύματα
και τα 'βαλαν στη φτήνια.*

Στο βορεινό μέρος της πλατείας, προς τη λίμνη, που σήμερα δεν υπάρχει, διάφορα αγροτικά προϊόντα κάστανά, καρύδια, μύγδαλα και λογής - λογής βότανα, που θεράπευαν τα πάθη... Σ' αυτή την περιοχή ήσαν εγκατεστημένοι, συνήθως πρόχειρα, οι χαλκιάδες με απλωμένη την πραμάτεια τους: τσαπιά, τσάπες, κασμάδες, σκαλιστήρια, κοσιές, τσεκούρια, χαντζάρια με ή χωρίς θηκάρι, ξυλοφάγια, βαρειές, αλέτρια και σβάρνες, πέταλα για τα ζώα και καρφιά, ενώ πιο εκεί άλλοι πραματευτάδες με σκαφίδια, καζάνια, φαλίδια για το κούρεμα των αιγοπροβάτων, κι άλλοι πωλητές μαλλιών με την οκά, κι άλλοι με γουδιά, ξύλινα κουτάλια, στάμνες, βαρέλες ξύλινες, τσίτσες κι άλλοι με χτένια, σαΐτες, αντιά, λανάρια, ρόκες,

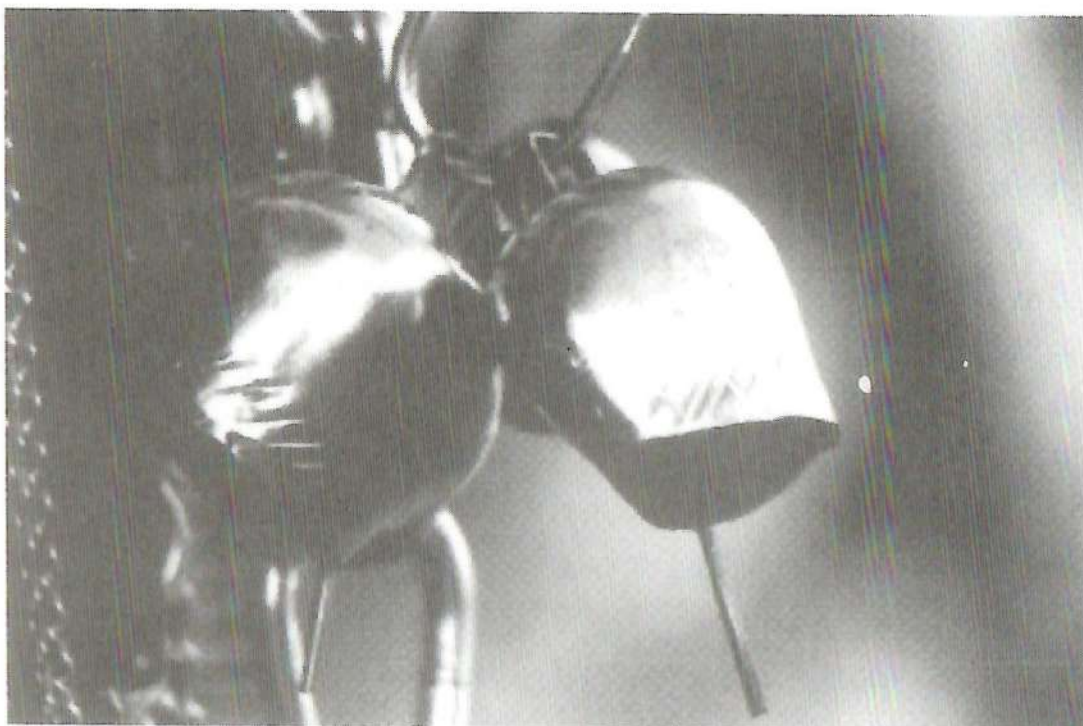
αδράχτια, σφοντύλια, κι άλλοι με ζώνες και ζωνάρια και σιλάχια.

Οι χαλκιάδες, λεγόμενοι και γύφτοι, χωρίς βέβαια ν' ανήκουν στη συμπαθή ομάδα των τσιγγάνων, αποτελούσαν μιαν ιδιαίτερη πινελιά στον όλο πίνακα του Παζαριού. Άλλωστε δεν λένε: «χωριό που δεν έχει παπά, δάσκαλο και γύφτο, δεν είναι χωριό;» Οι χαλκιάδες με την πραμάτεια τους ήσαν άρρηκτα δεμένοι με την Εμποροπανήγυρη, τα παλιότερα χρόνια, που το κύριο μέρος της αποτελούσε η ζωοπανήγυρη, αφού δεν ήταν δυνατό να είναι οργανωμένο το κοπάδι χωρίς κουδούνια, όπως τροκάνια, μεσόγονα και διγώνια για τα κριάρια, κουδούνες για τους τράγους, ρουμπιά και φαλκάνια που επιλέγονταν σε τρόπο ώστε να έχουν μεταξύ τους αρμονική ανταπόκριση. Οι χαλκιάδες απ' τα Σάλωνα, την Άρτα, τα Γιάννινα και το Καρπενήσι έδιναν κάθε χρόνο το «παρών». «Γύρω 'ς των κουδουνιών τον πλούτο συνάζονταν οι χωριάτες κ' οι βοσκοί σαν το μελίσσι... κ' οι προβατάρηδες με τα πολλά τα πρόβατα κ' οι μικροί βοσκοί με τα λίγα, εκεί κ' οι φτωχοί γιδοβοσκοί κ' οι γιδάρηδες οι μεγάλοι» γράφει στην προμνημονευόμενη εργασία του για το παζάρι μας ο Βλαχογιάννης, για να συνεχίσει: «Κι' οπραματευτής, κρατώντας ένα το πειο τρανό 'ς το χέρι, το χτυπούσε και προσκαλούσε τους διαβάτες 'ς τα κουδούνια του τα παινεμένα. Κάθε λογής κουδούνια, κάθε τιμής και κάθε τόπου. Όμορφα, γυαλιστερά κουδούνια, πιστές αγάπες 'ς τους βοσκούς, γλυκειές χαρές της στάνης... Κουδούνια χάλκινα, μπρούτζινα, σιδερένια. Κουδούνια χοντρά, λιανά, βαριά, αλαφρά, μικρά, μεγάλα, μεσιακά κουδούνια. Κουδούνια πλατύστομα, στενά, μακρουλά, στρογγυλά, πλακωτά, μυτερά κουδούνια. Διπλόφωνα

κουδούνια, μονόπηχα, με δυο κοιλιές, με δυο γλωσσίδια. Ψιλόφωνα κουδούνια, βαθύφωνα, βραχνά, ξερά, γελαστά, θλιβερά κουδούνια. Κουδούνια για τα πρόβατα και για τα γίδια, κουδούνια και για τ' άλογα και τα γελάδια...» «...κι 'ήτανε χίλιω ρυθμών και χίλιω χρόνων ήχοι 'σ την ίδια ώρα και 'σ τον ίδιο τόπο. Βουίζανε βραχνά τα χο-ντρόκανα με φωνή βαθιά που έπνιγε τις φωνές τις άλλες. Έσκουζαν τα μεγάλα κύπρα δυνατά και ξάστερα σαν καμπάνες.. Ξερά χτυπούσαν τα τροκάνια τ' άβαθα και τα κύπρα τα πλακωτά. Του κάκου φλυαρούσαν με τις πρόσχαρες ή τις θλιβερές φωνούλες τους τ' αμέτρητα τροκά-νια και κυπράκια».

Ανατολικότερα προς τη σημερινή πλατεία Οξύλου, στην ίδια πάντα θέση οι Αθίγγανοι με τις πολύχρωμες φορεσιές των γυναικών και τα τσεμπέρια στο κεφάλι, που πάσκιζαν να βρουν τις αφελείς και ευκολόπιστες, για να τους πουν τη μοίρα τους στα χαρτιά και τις ρυτίδες της παλάμης, με απλωμένο το εμπόρευμα από μύλους του καφέ, σήτες, κόσκινα και καλάθια λογιών - λογίων, για την μπουγάδα και τον τρυγητό. Δεν έλειπε φυσικά η πιο ενδιαφέρουσα παρουσία του αθίγγανου με τη μαϊμού, που χόρευε αναπηδώντας σ' ένα στύλο, ούτε και η παρουσία της αρκούδας, που άλλοτε χόρευε στα δυο πισινά της πόδια, άλλοτε να μιμείται, κατά τα παραγγέλματα, την κοπέλα, που μπροστά σ' ένα καθρεφτάκι φτιαχνόταν για να συναντήσει το γαμπρό, κι άλλοτε ν' ασκεί το ιατρικό της λειτούργημα, πατώντας στη μέση εκείνους, που υπέφεραν από πιάσιμο και όλ' αυτά βέβαια έναντι κάποιου φιλοδώρηματος του φιλοθεάμονος κοινού...

Δεν έλειπαν ακόμη από το Παζάρι τα τυχερά παιχνίδια: Οι λοταρίες, που έπαιζε κανείς στα χρώματα των αριθμών,

(Φωτ. Πάνου Τσούση)

(Φωτ. Πάνου Τσούση)

«Ο Κάης», όπως ήταν περισσότερο γνωστός ο Βελβιτσιάνος Βασίλης Μητσόπουλος, που με τη λεβέντικη παρουσία και το χορό του ομόρφηνε και ζωντάνευε κάθε κοινωνική εκδήλωση στην ευρύτερη περιοχή της Ναυπακτίας, όπου ήταν γνωστός και αγαπητός. Η πληθωρική παρουσία του λεβεντόγερου αυτού στόλιζε και το Επαχτίτικο Παζάρι

άσπρα και μαύρα, και στους αριθμούς 1, 2, 3, 4, ανάλογα που ποντάριζε κανείς και που σταματούσε ο περιστρεφόμενος δείκτης, που ο λοταριτζής είχε τη δυνατότητα να κατευθύνει με κρυφές επεμβάσεις στην επιφάνεια της λοταρίας· παίζονταν χρήματα, κουτιά με λουκούμια, με τσιγάρα και ρολόγια, εξ ου και το λεγόμενο «το πήρε ο βλάχος το ρολόι, το πήρε και το κομπολόι», που κέρδισε μόνο ο αβανταδόρος, παίκτης πάντα της λοταρίας... Ύστερα το τυχερό παιχνίδι της «φακής», που έπρεπε ο παίχτης να βάλει στην τρύπα τη φακή, για να κερδίσει, και το παιχνίδι του «Παπά», στο οποίο έπρεπε να βρεις το φάντη ανάμεσα στα τραπουλόχαρτα που σκόρπιζαν λέγοντας «εδώ ο παπάς, εκεί ο παπάς, που είναι ο παπάς;» ο παπάς που ήταν πάντα άφαντος, εκτός αν το παιζόμενο ποσό ήταν μικρό, για να προσελκυστούν πελάτες.

*Προσπάθεια νεαρών για επιτυχία στα τυχερά παιχνίδια
του παζαριού
(Φωτ. Πάνου Τσούση)*

*Και οι επαίτες έβρισκαν πρόσφορο έδαφος τις πανηγυ-
ριώτικες ημέρες*

Στην ίδια περιοχή ήταν τα σκοπευτήρια, με κέρδος γλυκά ή τσιγάρα, και οι κρίκοι, που, αν έμπαιναν στο λαιμό της μπουκάλας με το ποτό, την κέρδιζες, πολύ δύσκολα όμως.

Και δεν έλειπαν από το παζάρι μας οι διάφοροι ξένοι επαίτες, που έβρισκαν πρόσφορο έδαφος τις πανηγυριώτικες ημέρες, επαίτες που προέρχονταν από πολλά μέρη της χώρας μας, και τους οποίους όλους κάποιοι θέλησαν να τους φορτώσουν στους Κραββαρίτες, στους οποίους αντίθετα όφειλαν σεβασμό και αναγνώριση της ποικίλης προσφοράς τους.

* * *

Τα τελευταία χρόνια το παζάρι διευρύνεται σα να διεθνοποιείται. Ομοεθνείς που έχουν έλθει από ξένες χώρες όπως οι Ρωσοπόντιοι, έρχονται με την ποικίληπραμάτεια τους, όπως είδη ρουχισμού, είδη προικός και διάφορα εργαλεία από τη χώρα προέλευσής τους, την οποία πουλούν σε χαμηλές τιμές. Παρουσία επίσης στο Επαχτίτικο Παζάρι έχουν και αρκετοί πλανόδιοι έμποροι από τις Αφρικανικές χώρες, ως επί το πλείστον φοιτητές στα ελληνικά Πανεπιστήμια, που εμπορεύονται συνήθως ρολόγια, παιχνίδια και ηλεκτρικά είδη.

Η Ψυχαγωγική Αποψη

Παλαιότερα δεν υπήρχαν τα σημερινά τεχνικά μέσα στην αγροτική απασχόληση. Οι εργασίες ήσαν κοπιώδεις και καταπονούσαν τον αγροτικό κυρίως πληθυσμό, χωρίς φυσικά να μπορεί κανείς, να μην επαναλάβει το ίδιο για τους κτηνοτρόφους, που μέρα νύχτα ανεβοκατέβαιναν τις βουνοπλαγιές, εκτεθειμένοι στις άσχημες καιρικές συνθήκες. Ύστερα, η ζωή τους κυλούσε μονότονα, στερημένα χωρίς τη δυνατότητα της αλλαγής, που είχαν οι άνθρωποι στην πόλη, στερούμενοι σε μεγάλο βαθμό τις χαρές της ψυχαγωγίας.

Ο άνθρωπος, όμως, αισθάνεται την ανάγκη της, για να ευφράνει την ψυχή του ανανεώνοντας και καλλιεργώντας τις ψυχικές του δυνάμεις. Είναι εξ άλλου αυτό και χριστιανική προτροπή «πάντα εν ἑξέστιν», φυσικά με μέτρο χριστιανικό, γιατί «ου πάντα συμφέρει», όπως λέγει ο Απόστολος Παύλος στην Α' προς Κορινθίους Επιστολή Του.

Έτσι, την εποχή του Παζαριού, που είχε κάποια οικονομική άνεση, δεν έχανε την ευκαιρία, καθώς τα κέντρα της ψυχαγωγίας τον προκαλούσαν... Ήταν λοιπόν στο πρόγραμμα και κάποια συμμετοχή στη διασκέδαση των πανηγυριώτικων ημερών.

Εν' όψη των υποκειμενικών και αντικειμενικών αυτών δεδομένων έκαναν την εμφάνισή τους ποικίλα όσα ψυχαγωγικά κέντρα, που κέντριζαν την όρεξη καθενός.

Τις πανηγυριώτικες ημέρες κατέφθανε κι άρχιζε άμέσως τις παραστάσεις κάποιος караγκιοζοπαίκτης, που μέρα με τη μέρα εξαντλούσε το ρεπερτόριό του. Ο ντελά-

λης γνωστοποιούσε την έναρξη της παράστασης, συνήθως σε κάποια μεγάλη σάλα, όπου στηνόταν το πανί. Ήταν μερακλήδες οι караγκιοζοπαίκτες εκείνου του καιρού, καλλίφωνοι στα τραγούδια τους, που κάποιος βοηθός σιγοντάρizε συνήθως με το μαντολίνο του. Οι περισσότεροί τους ήσαν «καμούσηδες», εραστές του Βάκχου... Μια χρονιά διαλαλούσαν μέρες το έργο «Ο Καραγκιόζης και το κανόνι». Πράγματι, στη βραδινή παράσταση έσκασε το κανόνι στα χέρια του ατρόμητου караγκιόζη, που ο αντίλαλός του ακουγόταν και την άλλη μέρα στην οδό Μεζεδίων, καθώς νύχτα - νύχτα εγκατέλειψαν την πόλη, αφήνοντας απλήρωτο το χρέος τους στον ταβερνιάρη, όπου έτρωγαν...

Ένα μικρό θεατράκι συνήθως δεν έλειπε, παρουσιάζοντας με τον ολιγομελή του θίασο ασύνδετες μεταξύ τους σκηνές από επιθεωρήσεις με κάποια νέα τραγουδίστρια, για κράχτη...

Στα χρόνια του μεσοπολέμου, οι αδελφοί Γιάννης και Κώστας Καρανικόλας, αδέλφια από την Αράχωβα Ναυπακτίας, στέριωναν το δικό τους θέατρο στην πλατεία Φαρμάκη -περιφραγμένο και με καθίσματα και σκηνή- που παρουσίαζε τις επιθεωρήσεις του με τη συμμετοχή και παλιάτσων με τα αυτοσχέδια έξυπνα πειράγματά τους. Ο Γιάννης, ένας γεροδεμένος νέος, ακινητοποιούσε κατά τη νυχτερινή παράστασή τα δεμένα απ' τα μπράτσα του δυο αυτοκίνητα, που βούιζαν οι μηχανές τους από το πολύ γκάζι, και τράνταζαν τον τόπο, ενώ στην πραγματικότητα οι δύο ρόδες, που είχαν την κίνηση, δεν ακουμπούσαν στο έδαφος.

Πιο πέρα, προς το Κεφαλόβρυσο, ήταν το «Πανόραμα», προάγγελος του κινηματογράφου. Είχε από κάθε

πλευρά της υπερυψωμένης κατασκευής του, τρεις θέσεις, κάθε μία αντί δύο δραχμών, μ' ένα στρογγυλό γυαλί απ' το οποίο έβλεπες τις φωτογραφίες, που γύριζε μ' ένα μοχλό ο πανοραματζής, με τα ωραία ανέκδοτα:

«Και τώρα βλέπετε τη Σμύρνη, όπως ήταν πρώτα, και τώρα στις φλόγες... Και τώρα βλέπετε τους Ρεντζαίους (ήταν Ληστές) ζωντανούς και νεκρούς. Και τώρα, προσέξτε, βλέπετε επίθεση Αράβων, εν μέσω της νυκτός κατά του Μαυροβουνίου».

«Δεν βλέπω τίποτα, μπάρμπα», αναφωνούσε ο μικρός, γιατί φαίνεται δεν είχε το Πανόραμα άλλες φωτογραφίες. Κι εκείνος, άνθρωπος της πιάτσας, συνέχιζε:

«Τι να δεις, μικρέ. Μαύρο το βουνό, μαύροι οι Αράπηδες, μαύρη - πίσσα η νύχτα τίποτε δεν φαίνεται». Και η παράσταση είχε τελειώσει...

Δεν έλειπε ποτέ από τις πανηγυριώτικες ημέρες και ο γνωστός «φιδάς», που κρατώντας στα χέρια του και στην αγκαλιά του διάφορα ψίδια, προσπαθούσε να προσελκύσει αγοραστές για τη «φιδόσκονή του».

Στο Κεφαλόβρυσο, προς τα ανατολικά, όπου περίπου η σημερινή πλατεία Οξύλου, ήσαν εγκατεστημένα άλλα θεάματα: «Ο γύρος του Θανάτου» με τη μοτοσυκλέτα όπου έπρεπε να περιμένεις μέχρι που να συγκεντρωθεί ικανός αριθμός θεατών για να πραγματοποιηθεί ο γύρος· το «κλουβί με τα ψίδια» και κάποια χρονιά «Η άγρια γυναίκα της Αφρικής».

Τα καϊκία στο λιμάνι πηγαινοέρχονταν στις απέναντι ακτές του Μωριά μεταφέροντας επισκέπτες, που δεν έχαναν την ευκαιρία ν' απολαύσουν την «γουρνοπούλα της σούβλας», την μύρα του Μάμου απ' το βαρέλι και τα ψημισμένα επαχτίτικα κρασιά, που από νωρίς διαλαλού-

σαν οι ντελάλνδες. Οι ταβερνιάρηδες, για το χρώμα του κρασιού τους είχαν ανηρτημένα, απ' έξω, μια μικρή σημαϊούλα, κόκκινη για τα μαύρα, τα μπρούσκα, και λευκή για τα λευκά κρασιά.

Τα βράδια, στα πρόχειρα για τις ημέρες μαγαζιά, κλαρίνα και βιολιά και σ' άλλα νταούλια και πίπιζες, που ξεκούφanan με το δυνατό και οξύ αχό τους. Όλοι ήθελαν να μπουόνε στο χορό και περίμεναν μέχρι που νάρθει η σειρά τους. Κι όταν έμπαιναν στο χορό οι Περιστιάνες κι οι Πλατανιώτισσες με τις γραφικές στολές τους, συνωθούνταν ο κόσμος, μέσα κι έξω, για να καμαρώσει τις κορμοστασιές και το χορό τους.

Οι «λεφτάδες», κατά κανόνα παλαιοί Επαχτίτες, προτιμούσαν τα «Καφέ Αμάν» με το βιολί, το σαντούρι, το λαγούτο και τη φυσαρμόνικα, για ν' ακούσουν τον «αμανέ» τους ή ένα «σαρκί» ή ένα «σαμπά», με προτίμηση «Τ' Αλεπασίτικα» και να καμαρώσουν τις χορεύτριες, τις «πριμαντόνες», που με το ντέφι τους τραγουδούσαν και χόρευαν στο παλκοσένικο, στο καφενείο του Παναγάκια, στο λιμάνι, ή στου Ρούγκα, στην έξω πλατεία.

Δεν έλειπαν από το επαχτίτικο παζάρι και οι πλανόδιοι φωτογράφοι, με τις μηχανές τους που απαθανάτιζαν άλλοτε «κάποιο αίσθημα», άλλοτε νεανικά όνειρα και παρορμήσεις και άλλοτε φιλικούς δεσμούς. Μπροστά από τη στημένη φωτογραφική μηχανή μια ζωγραφισμένη καρδιά, από πλανόδιο ζωγράφο, μ' ένα βέλος που τη διαπερνούσε συμβολίζοντας βαθύ ερωτικό δεσμό. Ανάμεσα στη ζωγραφιά αυτή και μόλις που φαίνονται τα πρόσωπα, το νεαρό ζευγάρι, αρραβωνιασμένοι, νιόπαντροι ή και ερωτευμένοι, αν η περίπτωση το επέτρεπε, επισφράγιζε το αίσθημά τους.

Ο «φιδός» σε μια επίδειξη των ερπετών που γίνονταν ακίνδυνα με τη «φιδόσκονή του».
(Αρχείο Συλλόγου Πολιτιστικές διαδρομές)

Παράμερα, η ζωγραφιά ενός αεροπλάνου με κενή τη θέση του πιλότου, στην οποία ποζάριζε ο ονειροπαρμένος μελλοντικός υποψήφιος αεροπόρος, εξωτερικεύοντας έτσι το μύχιο πόθο του. Κι άλλοτε η συντροφιά των συμμαθητών και φίλων ή και των συγγενών, που επισφράγιζαν με τον τρόπο αυτόν τη σχέση τους ως ενθύμιο για τα κατοπινά τους χρόνια.

Απ' ό,τι οι παλαιότεροι διηγούνται για τις ημέρες του Παζαριού, φαίνεται πως αυτό είχε ένα άλλο νόημα στις διανθρώπινες σχέσεις, με περισσότερο εκφραστική τη λαϊκή ψυχή, αν θελήσει κανείς να κάνει τη σύγκριση με τη σημερινή οικονομίστικη λογική, που όλα τα έχει μετατρέψει σε χρηματικές σχέσεις.

Ευτυχώς, ζουν ακόμη άνθρωποι, που ζωντανεύουν, στο μέτρο των σημερινών δυνατοτήτων, έθιμα και συνήθειες της παλαιότερης εκείνης εποχής, που δίνουν ένα περισσότερο ανθρώπινο νόημα στην Εμποροπανήγυρη και διασώζουν κάπως την παράδοση.

Η λαϊκή παροιμία «το τερπνό μετά του ωφελίμου εύρισκε και στο Επαχτίτικο παζάρι τη δικαίωσή του. Στολισμένες οι κοπέλες από τα γύρω χωριά κατέβαιναν με τις οικογένειές τους στην πόλη. Εκεί ανανεώονταν κοινωνικές σχέσεις και φιλικοί δεσμοί και δίνονταν η ευκαιρία να «ιδωθούν» νέοι και νέες και να κλείσει συνοικέσια. Η δημιουργία τέτοιων δεσμών ήταν συχνό φαινόμενο που επισφραγίζονταν με την αγορά χρυσαφικών από το παζάρι, και συνεχίζονταν τα βράδια στα ψυχαγωγικά κέντρα, όπου με τη συνοδεία μουσικών οργάνων επιδεικνύονταν η ομορφιά και το χορευτικό ταλέντο της μελλοντικής νύφης και του γαμπρού.

ΤΟ ΠΑΖΑΡΙ ΤΟΥ ΑΗ ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Φαίνεται, ότι ο στίχος είναι αδυναμία των Επαχτιτών, με τον οποίο από τα παλαιότερα χρόνια, εξέφραζαν και εκφράζουν ακόμη σήμερα βιώματά τους από τη ζωή της πόλης.

Επισημάνουμε τα παρακάτω ποιήματα Επαχτιτών ποιητών, που αναφέρονται στο Παζάρι, και τα οποία παραθέτουμε. Το πρώτο, με τίτλο «Κουβεντολοί Παζαριάτικο», είναι του αείμνηστου Γιάννη Ροντήρη. Το δεύτερο, με τίτλο «Στου Χωριού το Πανηγύρι», είναι του γνωστού δημοσιογράφου Γιάννη Γαϊτάνη. Το τρίτο είναι από την συλλογή ποιημάτων με τίτλο «Το κερί μιας ζωής» του Γιάννη Βαρδακουλά:

ΚΟΥΒΕΝΤΟΛΟΪ ΠΑΖΑΡΙΑΤΙΚΟ

*Λε' η Κοντύλω στη Δημήτρω πούχε πάει στα παζάρια
να πουλήση τις προβάτες, τα μαρτίνια, τα κριάρια
και δυο γίδες τη κουτσάφτου και τη σούτα τη μαρμάρα
γιατί διάφορο δεν είχε, είχε μόνο παιδεμάρα.*

*Πες μου ήταν κόσμος φέτο; Την κουντράει να μιλήση
κι' η Δημήτρω αποσταμένη καν' αρχή για ν' απαντήση...
Κόσμος; Κόσμος και κοσμάκης ! ουλ' οι δρόμοι ναν γιομάτοι
να σε σπρώχνουν και να σπρώχνης τι να πρωτοϊδή το μάτι.*

*Τι ψημένες γουρνοπούλες ! Τι σφαχτά να μαγειρεύουν.
Τι παστέλια, τι καλούδια τα παιδιά να λειχουδεύουν
και στη λάκκα στον Αη - Γιώργη πράματα λιανά, μεγάλα
βόδια, άλογα, μουλάρια πιο παρέκει κι' από τ' άλλα.*

Μουσική κομπανία στο «Καφέ Αράν» του Λιμανιού
(Αρχείο Συλλόγου Πολιτιστικές διαδρομές)

*Γλέντι με την ευκαιρία του πανηγυριού του Απ-Δημήτρη
(Αρχείο Τάσου Ρήγα)*

Οι παράγκες ναν' γιομάτες κι' οι κυράδες να φωνίζουν
κι' οι πραματευτάδες ούλοι να φωνάζουν, να γκαρίζουν
τι παπούτσια ό,τι θέλεις. Τάβαλαν ούλα στη φτήνεια
'γω δεν ψώνισα η καημένη, δεν πουλήθηκαν τα μαρτίνια.

Σκουτικό, από βελέντζες κι' από μάλλινα στρωσίδια
νάναι κάρπος η πλατεία από τα χρωματιστά πλουρίδια.
Στα μαγέρκα στις ταβέρνες παίζουν τάργανα, χορεύαν
κι' όσοι χάζευαν απ' όξω τους κυττάγαν και ζηλεύαν.

Ήτανε κι' οι χωριανοί μας, με κεράσανε μια μπύρα
ήτανε πικρή φαρμάκι δεν την ήπια η κακομοίρα
μόνο πήρα λουκουμάκι από έναν που τον βρήκα
ψάχνοντας τον ανταμώνω σ' ένα καφενέ που μπήκα.

Κύταξα και το κασόνι πόχ' ένα γυαλί μπροστά του
είδα την Αμερική, τον κόσμο νάχη ούλα τ' αγαθά του
ναβλεπες το βασιλιά μας στ' άλογο καβάλα στ' άτι
είδα ούλη την Αθήνα και απ' όξω το παλάτι.

Τούχε ένας κι' ένα κύπρο χτύπαε κι' όσοι περνάγαν
έδιναν μια δεκαρούλα και πηγαίναν και κυτάγαν
είδα και τις πριμαντόνες να χορεύουν να πηδάνε
ν' αγκαλιάζονται με τσ' άντρες και να πίνουν να μεθάνε.

Σα χορεύαν στριφογύρζαν και σκωνόταν το φουστάνι
και γελάγαν τους γυαλίζαν και κακό να μη τους κάνη...
-Μη μου λες για παλιοθήλκα- λε' η Κοντύλω, σων', σταμάτα
Και του χρόνου ο Αι - Δημήτρης, έτσι χάνονται τα νειάτα.

(Γιάννη Ροντήρη από τη Συλλογή «Τα Βρύα»)

ΣΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Στου Επάχτου το ξεφάντωμα, Αϊ - Δημητρίου σαν φτάνει,
πραματευτάδες σύναξη σκαρώνουν, διαλαλούνε...
πραμάτιες, γιδοπρόβατα, άλογα στο σιργιάνι,
στις κάνουλες οι χωριανοί, ολονυχτίς γλεντούνε.

Παζάρια, ξεφαντώματα, κλαρίνα διπλοσπάνε,
τσάμικο παίζουν τα βιολιά, την κλεφτουριά ανασταίνουν.
εδώ το λένε Ρούμελη, το Κάστρο κι αν πατάνε
μαρμάρωσε άπαρτο στοιχειό, ξωμάχοι διαφεντεύουν.

Ξένε, καλέ πραματευτή, γλέντα με τη χαρά μας,
τα σπίτια είν' ξαμπάρωτα, κονάκι κάθε σπίτι !
Μέρες θα σέρνεται ο χορός, καλότυχη η αγκαλιά μας,
ζήσε ακέρια τη ζωή, σαν κάθε Επαχτίτης.

Λεβέντικο ξεφάντωμα κι οι χωριανοί αντάμα,
παζάρια, μπεκρουλιάσματα, ξωρκίσματα του πόνου.
Στου Αϊ - Δημήτρη τη γιορτή, προσκυνητή και τάμα,
γλέντια, κεριά, τρισάγια γλυκιά στιγμή του χρόνου !...

(Γιάννης Γαϊτάνης
Στερεοελλαδική Εστία, τεύχος 4, Σεπτέμβριος 1960)

ΤΟΥ ΠΑΖΑΡΙΟΥ

.....

Στο καφενείο στις μουριές,
στου Παζαριού μας τις γιορτές,
πάνω στο παλκοσένικο με λυγμικό τραγούδι,
μισογυμνόστηθες ξωθιές
νέες κοπέλες πεταχτές
-το στήθος τους προκλητικό του έρωτα λουλούδι-

με χάρη σπάνια περισσή,
η τσαχπινιά τους πονηρή,
χορεύανε για το κλειδί δίνοντας προσδοκία,
καθώς του Κόκου το βιολί
κι η παθιασμένη του φωνή
του σαντουριού αντάμωνε την τέχνη κι αρμονία

σ' ένα "σαμπά", σ' ένα "σαρκί",
που έβγαιναν απ' την ψυχή
μ' ένα βαθύφερτο καϋμό, ή σ' έν' "αμανεδάκι",
που η δοξαριά τρεμή κι' αυτή,
σα νάκλαιγε και το βιολί,
με το ποτό ξεσήκωναν τ' ασίγαστο μεράκι...

Κι' όσοι απόρμεναν μετά
γίνονταν μια συντροφιά
και προς το γλυκοχάραμα έβγαιναν στο σεριάνι...
Κι' ως ξύπναγε η γειτονιά,
βαλαντωμένη όποια καρδιά
τον άφωνο αποζήταγε καϋμό της να γλυκάνει...

Του Παζαριού μας τις γιορτές
-σα νάναι σήμερα ή χθες-
η πόλη όλη γλένταγε τα περασμένα χρόνια
κι' άκουγες τις γλυκές νυχτιές,
που ξεσηκώναν τις καρδιές:
«Τώρα», με πάθος, «τα πουλιά, τώρα τα χελιδόνια»...

Μ'αυτά αφήσαν τη φωλιά
στου μπαλκονιού μας τη γωνιά
και πέταξαν πολύ μακριά, χωρίς να ξαναρθούνε.
Τι να σου κάνει η λησμονιά
ως αγναντεύεις τα πανιά
στο πέλαο που χάνονται, χωρίς να ξαναρθούνε!

(Γιάννης Βαρδακούλας)

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Προσπαθήσαμε, ερανιζόμενοι από σχετικά κείμενα και βοηθούμενοι από την επαχτίτικη παράδοση, να συντηρήσουμε ό,τι ήταν δυνατό για το Επαχτίτικο Παζάρι, με το οποίο αποτυπώνεται σε πολλές εκδηλώσεις του και ο παλαιότερος κοινωνικός βίος της πόλης μας και της γύρω περιοχής. Οι πηγές, είναι λιγοστές, γι' αυτό καταφύγαμε στην αφήγηση παλαιότερων, που είχαν κάτι να μας πουν.

Το Παζάρι μας εξελίσσεται, μεταβάλλεται στη διαδρομή του χρόνου ανάλογα με τις μεταβαλλόμενες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες. Έτσι το είδαμε κι έτσι προσπαθήσαμε ζωντανό, δυναμικό να το παρουσιάσουμε και το διασώσουμε ως ανάγνωσμα και εικόνα, στο μέτρο φυσικά των δυνάμεών μας, με την προσδοκία, ότι το ανά χείρες κείμενο μπορεί να βελτιωθεί από άλλους, αξιότερους εραστές της τοπικής μας παράδοσης και της γραφίδας.

Οι Εμποροπανηγύρεις συνοδεύονται από μια σειρά προβλημάτων, άλλοτε εμφανών κι άλλοτε αφανών, παρακολουθείται δε η τέλεσή τους από την κριτική ανθρωπων, που πονάνε τον τόπο τους και από τις υποδείξεις και προτάσεις άλλων. Από πολλά χρόνια η τέλεση της Εμποροπανηγύρης είχε αμφιλεγόμενη πρακτική σημασία: Από το ένα μέρος οι έμποροι της πόλης, κι από το άλλο οι κατοικούντες, παλαιότερα, στο χώρο τέλεσής της.

Οι πρώτοι, οι έμποροι, υποστηρίζουν και ορθά βέ-

βαια, ότι με το Παζάρι πραγματοποιείται απομάστευση της οικονομίας του τόπου, που αποδεικνύεται με την, επί ένα και περισσότερο μήνα μετά την τέλεσή του, απονέκρωση της ντόπιας αγοράς. Λέγεται μάλιστα, ότι τα διαφεύγοντα από την πόλη ποσά μέσω των πιστωτικών ιδρυμάτων υπερβαίνουν το 1,2 δισεκατομμύρια δραχμές. Φυσικά, πρέπει να σημειωθεί, ότι το μεγάλο αυτό χρηματικό ποσό, που οδηγείται στις παραγωγικές επιχειρήσεις άλλων περιοχών και στα ταμεία ξένων εμπορών, δεν προέρχεται μόνο από τους επιχώριους αγοραστές, διότι συμμετέχουν και οι επισκέπτες απ' το Μωριά και τις γύρω πόλεις, Πάτρα, Αίγιο, Μεσολόγγι, Αγρίνιο. Άλλοι όμως εμπορευόμενοι, συμπολίτες μας, θεωρούν, ότι αναθερμαίνεται η τοπική μας οικονομία από τα επιχώρια διατιθέμενα και εισερχόμενα για αγορά ή υπηρεσίες χρηματικά μέσα. Το αληθές όμως είναι, ότι η οικονομική απομάστευση είναι πραγματικό γεγονός, αλλά σε μέτρο απροσδιόριστο από έλλειψη πραγματολογικών στοιχείων.

Τα προβλήματα σε βάρος των κατοικούντων έχουν από εφέτος αντιμετωπισθεί. Ήταν πράγματι πολύ επιτυχής η από τη Δημοτική μας Αρχή μετατόπιση του χώρου τέλεσης στην έκταση ανατολικά του Γριμπόβου, στην περιοχή όπου οι προσχώσεις εδημιούργησαν ικανό χώρο, όπως αυτό αποδείχτηκε απ' το Παζάρι του τελευταίου χρόνου της χιλιετίας, που διανύουμε.

Βέβαια, η μετακίνηση του χώρου τέλεσης ήταν πολύ βιαστική, διότι πολύ αργά ο χώρος αυτός κατακυρώθηκε στο Δημόσιο με δικαστικό αγώνα. Έτσι, πρέπει κανείς να συγχωρήσει κάποιες ελλείψεις, όπως η ανεπαρκής ύδρευση και αποχέτευση, κατά τις αφηγήσεις των πανη-

γυριστών, και η απαγόρευση προσέγγισης των αυτοκινήτων, μέ την ευχέρεια διέλευσης προ της εισόδου για την αποβίβαση τουλάχιστον των ηλικιωμένων και των παιδιών, γιατί έχουν το δικαίωμα και αυτοί να επισκεφθούν το Παζάρι.

Είπαν ακόμη και κάτι άλλο οι φετινοί πανηγυριστές, το εξής: Όπως ήταν οι παράγκες σε παράλληλες σειρές, ήταν δύσκολο ο επισκέπτης να ξαναβρεί κάτι, που του άρεσε και ήθελε να το αγοράσει. Καλό, είπαν, θα ήταν κάθε σειρά παραγκών να είναι αριθμημένη, για να είναι εύκολη η επιστροφή. Ένα άλλο σημείο, που πρέπει να σημειωθεί, ήταν η τοποθέτηση στον απέραντο αυτό χώρο του Λούνα Παρκ και των άλλων παιχνιδιών για τα παιδιά, ώστε να μην είναι υποχρεωμένοι οι γονείς και οι συνοδοί να υποβάλλονται σε διπλό κόπο. Πρόβλημα, επίσης, δημιουργήθηκε με την καθαριότητα του χώρου του Παζαριού και της εγγύς περιοχής. Βέβαια, ο Κανονισμός του Δήμου μας προέβλεπε την υποχρέωση των εμπόρων - πανηγυριστών για τη φροντίδα συλλογής των πάσης φύσεως απορριμμάτων σε σάκους, τους οποίους στη συνέχεια θα παραλάμβανε το απορριμματοφόρο του Δήμου. Αυτή την υποχρέωση δεν την τήρησαν, αλλά και ούτε είναι δυνατό συνήθως να την τηρήσουν άνθρωποι που εγκαθίστανται για λίγες ημέρες και ύστερα αποχωρούν. Γι' αυτό μελλοντικά την ευθύνη για τη διατήρηση της καθαριότητας πρέπει να την έχει η Δημοτική Αρχή, για να μην επαναληφθούν οι θλιβερές εικόνες της χρονιάς αυτής. Ο Δήμος εισπράττει ικανό χρηματικό ποσό από το Παζάρι με μια μικρή δαπάνη, έναντι αυτού, δεν θα υπάρχει πρόβλημα καθαριότητας στο χώρο της Εμποροπανήγυρης.

Είναι απαραίτητο για την καλή και εύρυθμη λειτουργία της Εμποροπανήγυρης να διαμορφωθεί και να ψηφισθεί, στα πλαίσια οριστικής πλέον μεταστέγασης, ένας Κανονισμός, στον οποίο να περιγράφονται οι όροι και κανόνες για την ομαλή λειτουργία και συμμετοχή των εμπόρων, καθώς και όλων των εμπλεκομένων σ' αυτή.

Επίσης, με τον Κανονισμό διασφαλίζεται, με τις θεσμοθετούμενες υποχρεώσεις του Δήμου και των πανηγυριστών, και η ευπρέπεια του περιβάλλοντος χώρου και η όσο το δυνατόν ασφαλέστερη προσπέλαση των επισκεπτών.

Με δεδομένο ότι οι ντόπιοι και οι ξένοι επισκέπτες εμπιστεύονται και τιμούν την Εμποροπανήγυρή μας, και ως εκ τούτου έχει αυτή τη δυναμική της, προχωρούμε στη διατύπωση των ακόλουθων προτάσεων:

α) Να διευρυνθεί ο θεσμός της Εμποροπανήγυρης με το συνδυασμό τέλεσης και κάποιων πνευματικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως π.χ. τα κατ' έτος Συνέδρια και Συμπόσια της Εταιρείας Ναυπακτιακών Μελετών, να πραγματοποιούνται κατά την περίοδο του Παζαριού· κατά την ίδια περίοδο μπορεί να τελεσθούν εκδηλώσεις των Μουσικών Σχολών της πόλης μας και της Μικτής Χορωδίας Ναυπάκτου, καθώς και κάποια παράσταση από το Θεατρικό Εργαστήρι, ή κάποια έκθεση βιβλίου, έστω Αιτωλοακαρνανών συγγραφέων και ποιητών.

Με τις πνευματικές και πολιτιστικές αυτές εκδηλώσεις θα προβληθεί ευρύτερα η πνευματική και πολιτιστική ζωή της πόλης, τόσο χρήσιμη σε κάθε προσπάθεια ανάπτυξής της. Και

β) Να γίνει εκμετάλλευση του χώρου αυτού με την ανέγερση μόνιμων εκθεσιακών εγκαταστάσεων, κατάλληλων για τη φιλοξενία ποικίλων εκθέσεων ενδεχομένως και πανελλήνιας εμβέλειας. Μην ξεχνάμε ότι όλες οι μεγάλες εκθέσεις, όπως της Θεσσαλονίκης, της Λαμίας κ.α., ξεκίνησαν από εμποροπανηγύρεις.

Η θέση άλλωστε της Ναυπάκτου προσφέρεται για ανάλογες εκθέσεις, γιατί βρίσκεται σε κομβικό σημείο της χώρας, αφού είναι εύκολη η πρόσβαση επισκεπτών από την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα, την Ήπειρο και τη Θεσσαλία.

Τμήμα των εγκαταστάσεων αυτών θα μπορούσε να χρησιμοποιείται για τη στέγαση της εβδομαδιαίας Λαϊκής Αγοράς, η οποία σήμερα είναι μετακινούμενη σε τρία σημεία της πόλης, ενώ και οι παραγωγοί και οι επισκέπτες- καταναλωτές είναι εκτεθειμένοι στη βροχή, στο κρύο και τον καύσωνα του καλοκαιριού. Οι επισκέπτες της Λαϊκής Αγοράς υποχρεώνονται ακόμη να μετακινούνται από το ένα άκρο στο άλλο άκρο της πόλης. Ένας πρόσθετος ακόμη λόγος είναι το γεγονός, ότι εκεί όπου σήμερα τελείται η Λαϊκή Αγορά, δεν υπάρχουν χώροι στάθμευσης των αυτοκινήτων, με αποτέλεσμα κάθε Σάββατο να δημιουργείται σοβαρό κυκλοφοριακό πρόβλημα τις πρωινές ώρες στην πόλη.

Η προτεινόμενη, λοιπόν, λύση για την οργάνωση της Λαϊκής Αγοράς σε μόνιμη βάση κάτω από τις εγκαταστάσεις ενός στεγασμένου εκθετηρίου, θα λειτουργούσε πολλαπλά υπέρ των συμφερόντων των κατοίκων του Δήμου για τους παρακάτω λόγους: Οι κάτοικοι που επισκέπτονται τη Λαϊκή Αγορά στη μεγάλη τους πλειοψηφία

εξυπηρετούνται με τα αυτοκίνητά της, αφού στο σημείο αυτό υπάρχει χώρος στάθμευσης. Για τους επισκέπτες που δε διαθέτουν αυτοκίνητο είναι εφικτή και πραγματοποιήσιμη η τροποποίηση των αστικών γραμμών Αντιρρίου-Ναυπάκτου μέχρι και του χώρου της Λαϊκής Αγοράς, όπως και η διέλευση από το χώρο της Λαϊκής της γραμμής Βαριά- Δάφνη, μόνο για το χρονικό διάστημα της Λαϊκής. Φυσικά και οι παραγωγοί θα είχαν κάθε λόγο να οργανώσουν και να αναβαθμίσουν τις προσφερόμενες υπηρεσίες τους και τα προϊόντα τους.

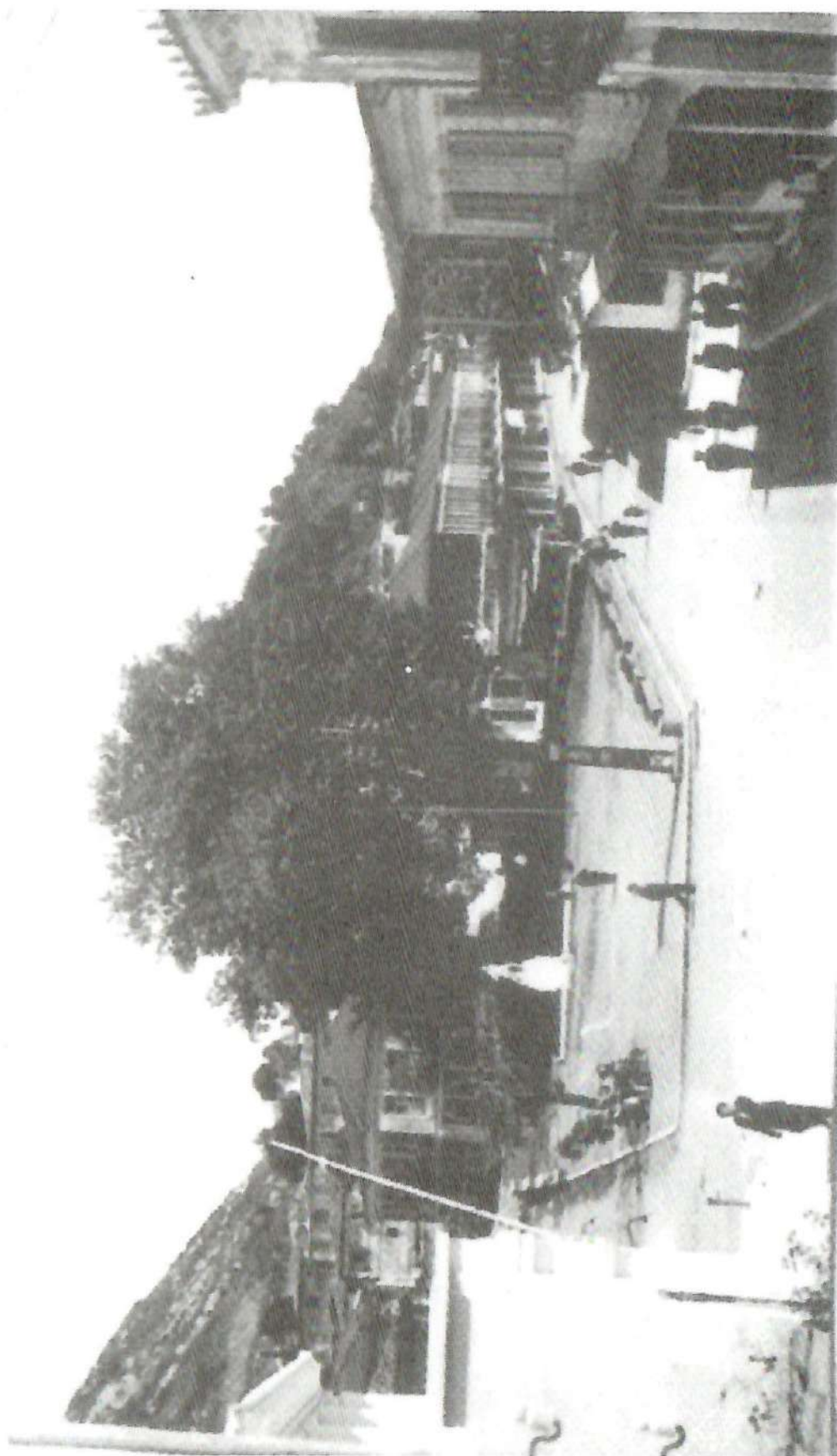
Επίσης, θα ήταν ευχής έργου σ' ένα μικρό τμήμα του εκθεσιακού συγκροτήματος που προτείνουμε να κατασκευαστεί στο χώρο τέλεσης της Εμποροπανήγυρης του Αγίου Δημητρίου, να στεγάζονταν μόνιμα κάποια εργαστήρια ή καταστήματα πώλησης ειδών λαϊκής τέχνης, ή άλλων χαρακτηριστικών τοπικών προϊόντων ή και αγροτικών προϊόντων οικολογικής προέλευσης, εν όψει και μάλιστα του γεγονότος ότι στην περιοχή αυτή έχει αποφασιστεί η ανέγερση, όπως λέγεται, της Μαρίνας της πόλης.

Η χρηματοδότηση του έργου αυτού μπορεί να ενταχθεί είτε σε αναπτυξιακό Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα, είτε σε πρόγραμμα Περιφέρειας, αλλά και με Αυτοχρηματοδότηση.

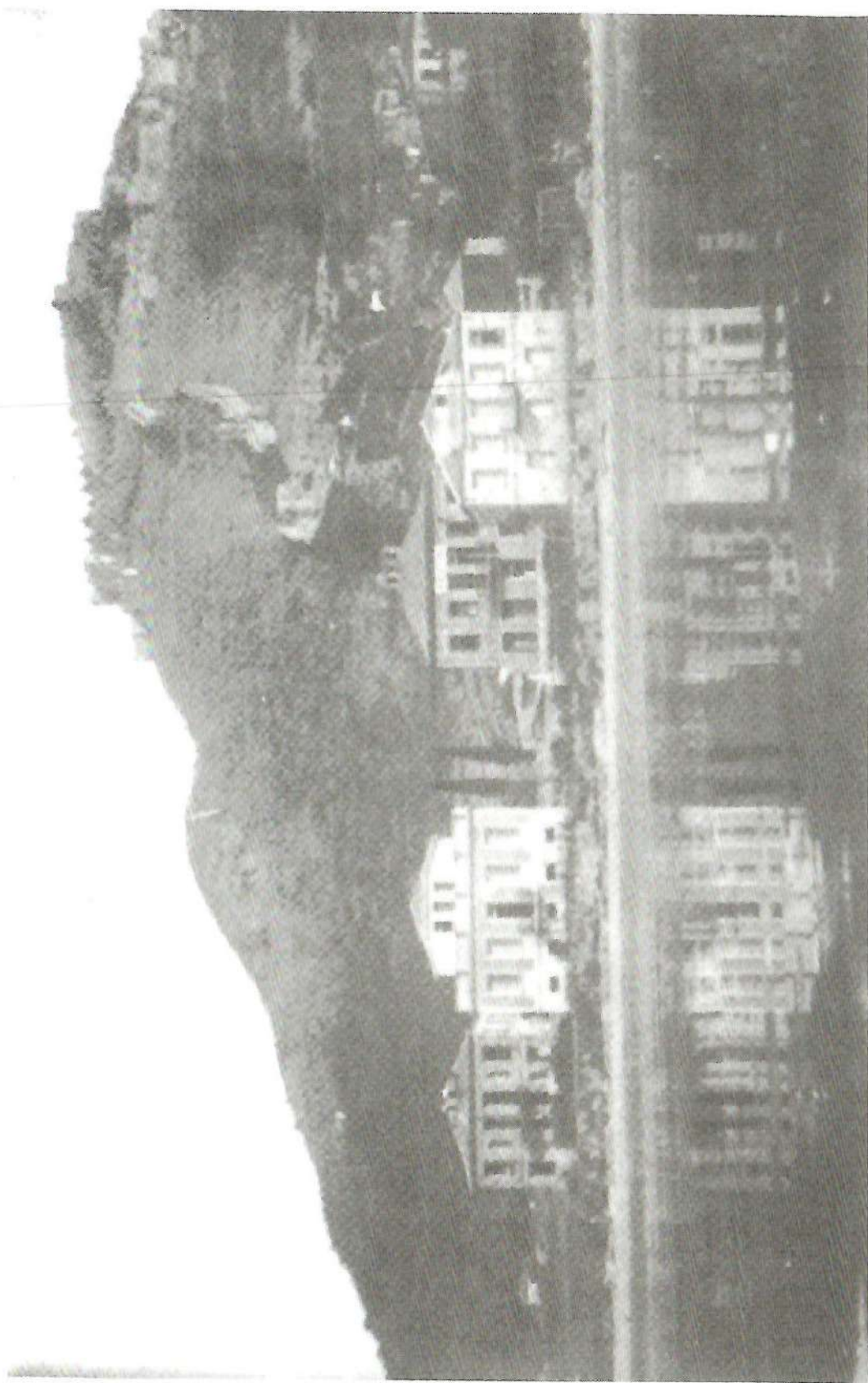
Θέλουμε να πιστεύουμε, ότι γύρω από το θέμα αυτό θα ακουσθούν κι άλλες φωνές, κι άλλες γνώμες, πάνω στις οποίες θα στηριχθεί τελικά η Δημοτική μας Αρχή, προκειμένου να οδηγηθεί σε περισσότερο ενδεικνυόμενες, και αποδοτικές λύσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Braudel Fer.:** Υλικός πολιτισμός, οικονομία καπιταλισμός (15ος -18ος αιώνας). Μορφωτικό Ίδρυμα ΑΤΕ, 1995
- Βέργης Άνθης:** Τα παζάρια εφημ. «Ναυπακτιακή», φύλλο 32, (1953).
- Βλαχογιάννης Γιάννης:** Τα «Κουδούνια» στη συλλογή Άπαντα των Νεοελλήνων κλασσικών, τόμος 5 της Εταιρείας Ελληνικών Εκδόσεων, σ. 52-57
- Καμηλάκης Παναγ.** Η εμποροπανήγυρη των Φαρσάλων· Ιστορική εξέλιξη- εθνογραφική θεώρηση. Θεσσαλικά Χρονικά τομ.ΙΓ' (1980), σ. 95-129
- Καρκαβίτσας Ανδρέας.** Μεγάλη πανήγυρις. Περ. Εστία τ.32 (Ιούλιος- Δεκέμβριος 1891), σ. 233-236
- Κατσάνος Γεώργιος:** Τα «παζάρια» στη Ναύπακτο, εφημ. Συμπολιτεία 5-11-1999
- Κουκουλές Φαίδων:** Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός, τομ. Γα, Εν Αθήναις 1949
- Κραβαρτόγιαννος Δρόσος:** Το πανηγύρι στην Άμφισσα: Λαογραφικά των Σαλώνων, Άμφισσα 1979, σ. 19-22
- Λέκκας Νικ.:** Αγοραί - εμποροπανηγύρεις- εκθέσεις, Εν Αθήναις, 1934.
- Λουκόπουλος Δημήτριος:** Γεωργικά της Ρούμελης, Δωδώνη, 1983.
- Ξαρλής Κώστας:** Εικόνες από την περασμένη ζωή του τόπου μου. Αθήνα 1971
- Σιμιανόπουλος Βενιζέλος:** Το παζάρι της Ναυπάκτου, εφημ. «Βήμα της Δυτ. Στερεάς», 1999

(Αρχείο Βασ. Κουρμούση)

Το βιβλίο αυτό διατέθηκε από τους συγγραφείς του,
για την οικονομική ενίσχυση των Συλλόγων

α) Εθελοντών Αιμοδοτών Ναυπάκτου και

β) Ατόμων με ειδικές ανάγκες, Παράρτημα Ναυπά-
κτου.

Το βιβλίο το Επαχτίτικο Παζάρι Β' Έκδοση, τυπώθηκε τον Μάρτιο του 2002
σε 1.000 αντίτυπα για λογαριασμό του Δήμου Ναυπάκτου.

Παραγωγή - Εκτύπωση - Εκδόσεις

ασημ κόπουλος

Νότη Μπότσαρη 52 • Ναύπακτος

Τηλ. & Fax 06340 23337

Ιωσήφ Ρωγών 24 • Μεσολόγγι

Τηλ. 06310 22428, 27007 • Fax: 06310 22428